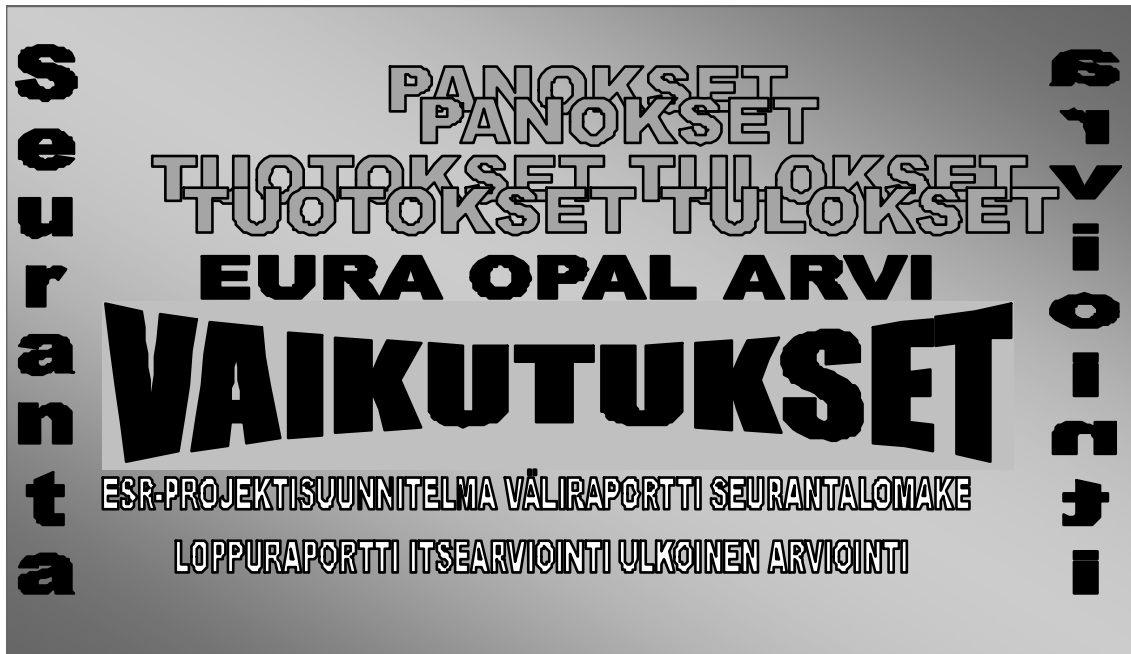

SPATIA
Raportteja 1/2013

Itä-Suomen ESR-osarahoitteisten
työllisyshankkeiden kokemuksia
seurannasta ja arvioinnista

Arja Jolkkonen & Arja Kurvinen

SPATIA

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Itä-Suomen yliopisto

Julkaisija: Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia
Itä-Suomen yliopisto
www.uef.fi/spatia

Tiivistelmä

Arja Jolkkonen & Arja Kurvinen

Itä-Suomen ESR-osarahoitteisten työllisyshankkeiden kokemuksia seurannasta ja arvioinnista

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Raportteja 1/2013

Itä-Suomen yliopisto

Toukokuu 2013

ISBN: 978-952-61-1107-0 (PDF)

ISSN: 1795-9594

ISSN: 1795-9594

Avainsanat: hankeseuranta, hankearviointi, ESR, työllisyshankkeet, Itä-Suomi

Tässä raportissa tarkastellaan Etelä-Savon, Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon alueella vuonna 2012 käynnissä olleiden ESR-osarahoitteisten työllisyshankkeiden kokemuksia rakennerahastohankkeiden hallintajärjestelmästä (EURA2007) ja työhallinnon työvoimakoulutuksen opiskelijapalautteen hallinnoinnin ja raportoinnin järjestelmästä (OPAL) sekä selvitetään sitä, miten muuten hankkeet ovat seuranneet hankkeiden toteuttamista ja arvioineet toimintansa onnistumista. Selvitys toteutettiin Itä-Suomen toimintalinjaan 2 kuuluvien työllisyshankkeiden toimijoille suunnatulla kyselyllä. Kyselyn tulosten pohjalta esitetään myös ehdotuksia seurannan kehittämiseksi.

Kyselyn mukaan EURA2007-seuranta ja OPAL-palautte tavoittavat vain osan hankkeiden aikaansaamasta tuotoksesta ja tuloksellisuudesta. EURA2007-järjestelmä näytti soveltuvan hankkeen osallistujia koskevien tuotosten ja tulosten mittaamiseen kohtuullisen hyvin työttömien hankkeissa ja hieman heikommin työttömyysuhan alla olevien ja irtisanottujen hankkeissa. Nuorten hankkeiden toimijoista osa oli sitä, mieltä että seurantalomake ei soveltunut hyvin nuorten hankkeille. Heikoiten seuranta näytti soveltuvan maahanmuuttajiin sekä organisaatioiden henkilöstöön kohdentuviin hankkeisiin. Seurantakriteerien eriyttämisellä hanketyypeittä seurantatietoja voitaisiin hyödyntää laajemmin myös arvioinnissa. Seuranta tuottaa lähinnä määrällistä tietoa, ja monet kyselyyn vastanneet hankkeet toivoivat, että hankkeiden tulosta arvioitaessa tulisi olla käytössä myös laadullisia mittareita. Seuranta- ja arviointitiedon hyödyntämisessä kannattaisi kiinnittää huomiota myös siihen, että tietoa arvioinnin tuloksista palautuisi myös hanketoimijoille.

OPAL-palautteen kysymykset painottuvat koulutuksen sisällön ja kouluttajien arviointiin, mutta siinä ei ole osallistujan itsearviointia koulutukseen sitoutumisesta tai etenemisestä työllistymispolulla. Osallistujapalautte on kuitenkin hankkeille ja koulutuksen järjestäjille tärkeää toiminnan kehittämisen näkökulmasta ja on osa hankkeen laadullista arviointia.

Yksilövaikutusten lisäksi hankkeilla odotetaan olevan vaikutuksia osaamiseen sekä toimintamallien, palvelujen, tuotteiden tai yhteistyöverkostojen kehittämiseen. Nämä vaikutukset todennäköisesti näkyvät vasta pidemmällä aikavälillä. Uusista toimintamalleista on levitetty tietoa hyviä käytäntöjä työstämällä. Pidemmän aikavälin vaikutusten arvioimiseksi tarvitaan myös jälkikäteen tehtäviä tutkimuksia, vertailuja ja arviointeja. Arvioinnissa tarvittavaa tietoa välitetään hanketasolta, mutta toimijat eivät juuri saa palautetietoa hankkeiden vaikuttavuudesta. Arviointeja voisi kehittää niin, että ne tuottaisivat myös aluetason tietoa vaikuttavuudesta ja että hankkeille kerrottaisiin arvioinneista saaduista tuloksista. Hankkeet hyötyisivät myös yhteisestä vertailukehittämisestä ja oppimisesta.

Sisältö

1	Kyselyn tarkoitus, toteutus ja analysointi.....	5
2	EURA2007-järjestelmän tuottama tieto arvioinnin viitekehyksessä	8
3	Seurantajärjestelmät hanke- ja yksilötason vaikuttavuuden mittaamisessa	10
4	Kokemukset EURA2007-järjestelmän seurannasta	11
	Osallistujista kerättävän tiedon merkitys – kertovatko taustatiedot osallistujien palvelutarpeista?	11
	Hankkeen osallistujia koskevien tuotosten ja tulosten mittaaminen	12
	Koulutus- ja henkilötyöpäivien määrät hankkeiden toiminnan ja tuotosten kuvaajina	14
	Mitkä osallistujia koskevat tavoitteet ovat tärkeitä hankkeiden kannalta?.....	16
	Organisaatioita kuvaavien tulosten merkitys hankkeiden kannalta	17
	Hankkeiden ja yritysten tai muiden organisaatioiden välisen yhteistyön luonne	18
	Mikä on uusi työpaikka?	20
	Hankkeiden tuloksellisuuden mittaaminen ja määrittelyjen selkeys	21
	Mikä mittaisi hankkeiden tuloksellisuutta?	23
5	Osallistujapalautteet arvioinnin välineinä	26
6	Hankkeiden seurannan ja arvioinnin välineet ja tiedon hyödyntäminen.....	29
7	Hankkeiden terveiset seuranta- ja palautejärjestelmien kehittäjille	32
8	Johtopäätöksiä ja suosituksia	33
	Lähteet	38
	Liitteet.....	389
	Liite 1: Kyselylomake	
	Liite 2: Tiivistelmä EURA2007-järjestelmän indikaattoreista	
	Liite 3: OPAL-päätöspalautteen kysymykset	

1 Kyselyn tarkoitus, toteutus ja analysointi

Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksessa toteuttavan Tuloksekas työllistyminen -hankkeen tavoitteena on kehittää työllisyystoimien vaikuttavuuden arvioinnissa käytettäviä menetelmiä ja mittaristoja. Yhtenä tavoitteena on selvittää kokemuksia nykyisistä seurannamalleista ja tehdä aloitteita työllisyys Hankkeiden tuloksellisuuden mittaamiseksi EU:n ohjelmakautta 2014–2020 varten. Osana tätä tehtävää toteutettiin Itä-Suomen ESR-osarahoitteisille toimintalinjaan 2 kuuluvilla työllisyys Hankkeille kohdennettu kysely, jossa selvitettiin hanketoimijoiden kokemuksia nykyisestä EURA2007-järjestelmästä ja OPAL-palautejärjestelmästä sekä kerättiin tietoa hankkeiden toteuttamasta muusta seurannasta ja arvioinnista. Kyselyn tulosten pohjalta tehdään ehdotuksia hankeseurannan indikaattorien kehittämiseksi EU:n ohjelmakaudella 2014–2020. Edellisillä ohjelmakausilla 1995–2000 ja 2000–2007 on pureuduttu ESR-rahoitteisten toimien vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiseen (esim. Silander ja Välimaa 1999 ja Aro ym. 2007) ja tehty esityksiä arviointikehyksistä tai arviointikäytäntöjen kehittämisestä. Tässä raportissa ESR-toimien vaikuttavuuden arviointia tarkastellaan toimintalinjaan kaksi kuuluvien työllisyys Hankkeiden näkökulmasta.

Kysely toteutettiin sähköisenä Webropol-kyselynä ja se kohdennettiin Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Kainuun maakuntien toimintalinjan 2 työllisyys Hankkeille. Kysely lähetettiin niille työllisyys Hankkeille, jotka olivat elokuussa 2012 käynnissä ja joissa oli hankesuunnitelman mukaan osallistujia. Kysely lähetettiin 39 hankkeen 60 toimijalle 13.8.2012. Vastausaikaa kyselyyn oli 7.9.2012 saakka ja kyselyyn saatiin yhteensä 30 vastausta, jotka edustivat 28 hanketta. Alueellisesti vastaajat jakautuivat niin, että Pohjois-Karjalasta kyselyyn vastasi 9 hanketta, Pohjois-Savosta 6 hanketta, Etelä-Savosta 8 hanketta ja Kainuusta 5 hanketta. Kyselyyn sisältyi neljä laajempaa aihealuetta: 1) hankkeiden kokemukset nykyisestä EURA-seurannasta, 2) kokemukset OPAL-palautejärjestelmästä, 3) hankkeessa toteutettu seuranta sekä 4) vapaa palaute ja vastaajien taustatiedot. Teemat jakautuivat yli 30 kysymykseen, joista suurin osa käsitteli kokemuksia EURA2007-järjestelmästä (kyselylomake liitteenä 1).

ESR-osarahoitteisten hankkeiden toteuttamista seurataan sähköisellä EURA2007-järjestelmällä, johon hankkeet raportoivat tietyin väliajoin hankkeen toteutusta ja tuloksia kuvaavia määrällisiä tietoja (tiivistelmä EURA2007-järjestelmän indikaattoreista liitteenä 2). Projektin perustietojen ohella hankkeet ilmoittavat projektissa aloittaneiden määrän (naisten määrän erikseen). Aloittaneista henkilöstä kirjataan työmarkkina-asema ennen projektia, aloittaneiden ikä, koulutustaso sekä se, kuinka moni aloittaneista henkilöistä on heikossa työmarkkina-asemassa. Kaikista edellä mainituista asioista on valmiit luokittelut ja jokaiseen luokkaan on erikseen merkittävä naisten määrät. Lisäksi lomakkeeseen merkitään lyhytkestoisissa toimenpiteissä aloittaneet ja lyhytkestoisiin toimenpiteisiin käytetty aika sekä tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden määrät. Myös projektin keskeyttäneiden henkilöiden määrää ja työmarkkina-asemaa seurataan.

Projektin vaikutuksia arvioidaan seuraamalla projektin päättäneiden työmarkkina-asemaa. Hankkeet ilmoittavat projektissa päättäneiden sijoittumisen työmarkkinoille luokituksella: työssä avoimilla työmarkkinoilla (ml. yrittäjät), työssä muualla kuin avoimilla työmarkkinoilla, työttömänä (pitkäaikaistyöttömiä) sekä työelämän ulkopuolelle siirtyneet (kuinka moni heistä opiskelemassa). Lisäksi seurataan hankkeen aikana suoritettujen tutkintojen ja osatutkintojen määrää. Näistä kaikista edellä mainituista indikaattoreista ilmoite-

taan erikseen naisten määrä. Lisäksi seurataan koulutus- ja henkilötyöpäivien määriä. Hankkeen toteutukseen osallistuvista organisaatioista kerätään määrällistä tietoa siten, että hankkeet ilmoittavat projektiin mukaan tulleiden yritysten määrän yritysten koon (henkilöstömäärän) mukaan luokiteltuna. Lisäksi hankkeet raportoivat projektiin mukaan tulleiden muiden organisaatioiden määrän. Työllisyysvaikutusten esille saamiseksi seurataan hankkeiden myötävaikutuksella syntyneiden uusien työpaikkojen määrää, uusiin työpaikkoihin työllistyneiden määrää sekä uusien yritysten määrää. Vaikuttavuuden ydinindikaattorina on uusien, EU:n tuen myötävaikutuksella syntyneiden työpaikkojen määrä.

Itä-Suomen ESR-osarahoitteisille työllisyshankkeille suunnatussa kyselyssä hanketoimijoita pyydettiin arvioimaan edellä mainittujen indikaattorien merkitystä seuraavista näkökulmista:

- Kuinka hyvin indikaattorit kuvaavat hankkeeseen osallistujia ja heidän palvelutarpeitaan tai mitä muita kriteereitä voisi lisäksi käyttää?
- Kuinka hyvin EURA2007-seurantaan kerätyt suorit tiedot kuten koulutus- ja henkilötyöpäivät kuvaavat hankkeiden toimintaa ja tuottamia palveluja, ja mitä toimintoja indikaattorit eivät tavoita?
- Kuinka tärkeinä hankkeet pitävät hankkeiden osallistujien seuranta varten kerättäviä määrällisiä tavoitteita tai laadullisia tavoitteita, joita ei tällä hetkellä pystytä mitaamaan.
- Hankkeita pyydettiin arvioimaan EURA2007-järjestelmään kerättävien organisaatiota ja työllisyysvaikutuksia kuvaavien tietojen tärkeyttä sekä kuvailemaan sitä, mitkä asiat tai mittarit kuvaisivat hankkeen tuloksellisuutta parhaiten.
- Lisäksi kysyttiin hankkeiden mahdollisuutta koota osallistujista työmarkkinoille sijoitustietoja pidemmällä aikavälillä hankkeessa päättämisen jälkeen.
- Kyselyssä testattiin sitä, millaisesta yhteistyöstä on kyse hankkeiden ja toimintaan mukaan tulleiden yritysten ja muiden organisaatioiden välillä.
- Kyselyllä kartoitettiin myös sitä, kuinka hankkeet ovat määritelleet sellaisia indikaattoreita kuin uudet työpaikat tai osallistujien heikko työmarkkina-asema tai mitkä työpaikat vastaajien mielestä voivat olla uusia työpaikkoja.

ESR-osarahoitteisista hankkeista työvoimakoulutuksen OPAL-palautetta käyttävät ne hankkeet, joilla on työvoimakoulutusta. OPAL-järjestelmä on työhallinnon tietokantapohjainen työvoimakoulutuksen opiskelijapalautteen hallinnon ja raportoinnin atk-sovellus. Tällä Internet-pohjaisella palautejärjestelmällä seurataan koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta, ja järjestelmän kehittämisessä on ollut mukana kouluttajien edustajia sekä työ ja elinkeinohallinnon virkailijoita hallinnon eri tasoilta. Palautteen avulla mitataan oppimisen ja opiskelun edellytyksiä, opiskelijatytyväisyyttä ja työvoimakoulutushankintojen onnistuneisuutta. Palautetta kerätään koulutuskohtaisesti koulutuksen kuluessa (välipalautte) sekä koulutuksen loppuvaiheessa (päättöpalaute). Kysymyksiä on eriytetty sen mukaan, onko kyseessä välipalautte tai päättöpalaute. Päättöpalauteessa on kaikille palautteen antajille yhteisten taustakysymysten lisäksi eriytetty osio ammatillisen koulutukseen ja valmentavaan koulutukseen osallistuneille. Taustatiedoissa kysytään muun muassa opiskelijan koulutukseen hakeutumisen syytä, työmarkkinatilannetta koulutuksen alkaessa ja työmarkkinoille sijoittumista kou-

lutuksen päättyessä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat arvioivat oppimisympäristöä, koulutuksen toteutusta ja sisältöä, ammattitaidon kehittymistä ja työpaikalla tapahtunutta oppimista. Valmentavassa koulutuksessa oppimisympäristön sekä koulutuksen toteutuksen ja sisällön ohella opiskelijat arvioivat koulutuksen hyötyjä ja jatkosuunnitelmia. Tässä viimeksi mainitussa osuudessa on maahanmuuttajakoulutuksen opiskelijoille kaksi erillistä kysymystä. Lisäksi opiskelijat ovat arvioineet yleisesti koulutuksen onnistumista sekä voineet vapaasti esittää mielipiteitä koulutuksesta. Kouluttajalla on OPAL-palautteessa mahdollisuus esittää 10 omaa kysymystä, ja lisäksi OPAL-palautteen kysymyksistä on olemassa eri kieliversioita. (Opal-palautekyselyn kysymykset liitteenä 3) (Okkeri 2011.)

Uutena järjestelmänä TE-toimistojen ja koulutusorganisaatioiden käyttöön on luotu sähköisen henkilöarvion välittämisen järjestelmä ARVI. Vuoden 2012 alussa käyttöön otettu järjestelmä hyödyntää OPAL:ia ja sen avulla työvoimakoulutuksen kouluttaja voi antaa arviota siitä, miten koulutus on kehittänyt henkilön työnhakuvalmiuksia tai mitä työnhakuun tai koulutukseen liittyviä jatkosuunnitelmia kurssin aikana on syntynyt. Arvio toimitetaan TE-toimiston käyttöön opiskelijan suostumuksella ja tietoa näkyy TE-toimistossa virkailijalle URA-tietojärjestelmän kautta. Arvio näytetään opiskelijalle ja hän saa kouluttajalta oman paperikappaleen arviosta. Arviointi on tiiviissä tekstimuodossa ja sen maksimipituus on A4-arkki. (Pääkkönen 2012.)

ESR-hankkeille suunnatussa kyselyssä hankkeilla oli mahdollisuus arvioida OPAL-palautteen ja siinä esitettyjen kysymysten soveltuvuutta hankkeiden osallistujien palautteenä. Lisäksi kysyttiin hanketoimijoiden näkemystä työllisyys Hankkeisiin osallistujille suunnatun yhteisen ja vertailukelpoisen palautekyselyn tarpeelle. EURA2007-järjestelmää ja OPAL-palautetta käsittelevien teemojen lisäksi hankkeilta kysyttiin sitä, kerätäänkö hankkeissa edellä mainittujen ohella muuta seuranta- ja arviointitietoa ja millä välineillä tietoja kerätään. Lisäksi hankkeilta kysyttiin seuranta- ja arviointitiedon hyödyntämisestä ja välittämisestä eri tahoille. Näiden teemojen ohella hanketoimijoilla oli mahdollisuus lähettää terveisiä EURA2007-järjestelmän ja Opal-järjestelmän kehittäjille. Kyselyssä käytettiin sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä.

Kyselyaineistoa käsiteltiin SPSS-tilasto-ohjelmalla. Strukturoiduista kysymyksistä on tehty suorat jakaumat, keskiarvot sekä ristiintaulukointeja. Avoimia kysymyksiä on tarkasteltu faktanäkökulmasta, jolloin ollaan kiinnostuneita vastauksissa esitetyistä asiasisällöistä eli faktoista. Osasta avoimia vastauksia on laskettu myös frekvenssit eli kuinka monessa vastauksessa ko. asia/fakta on mainittu. Kyselyn alustavia tuloksia on esitelty hankkeen ohjausryhmässä sekä kehittämissyöryhmässä. Ryhmissä käytyjä keskusteluja ja kommentteja on hyödynnetty tulosten raportoinnissa ja tulkinnoissa. Syyskuussa 2012 kokoontunut kehittämissyöryhmä toimi focusryhmänä ja käydyt keskustelut tallennettiin ja litteroitiin.

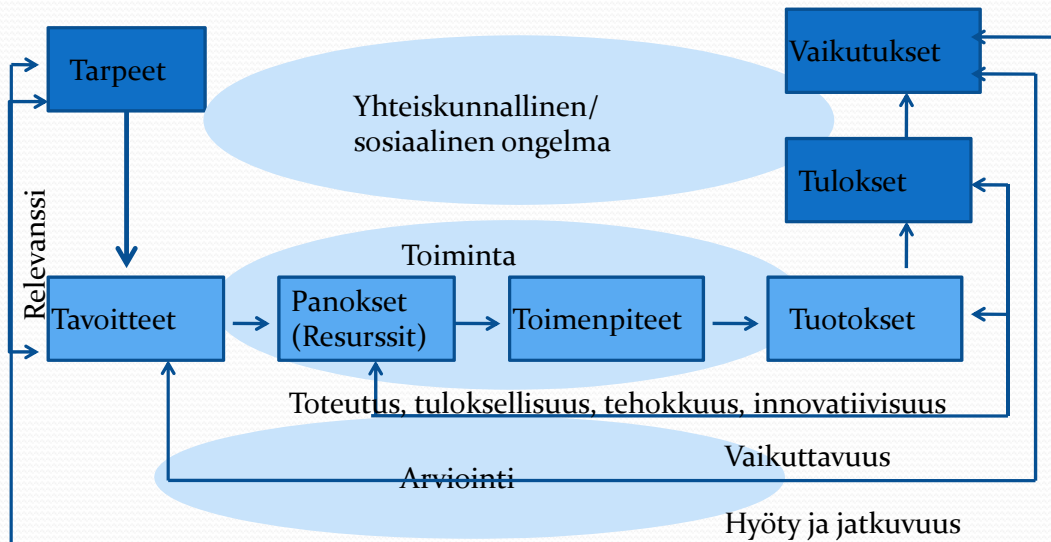
Tuloksia on tarkastelu myös hanketyypeittäin siten, että kyselyyn vastanneet hankkeet luokiteltiin kohderyhmien mukaisesti: 1) työttömyysuhan alla/ irtisanomisen kohteena olevien hankkeisiin (3 hanketta), 2) työttömien hankkeisiin (9 hanketta), 3) nuorten hankkeisiin (7 hanketta), 4) maahanmuuttajien hankkeisiin (5 hanketta) sekä 5) organisaatioiden henkilöstöön kohdistuviin hankkeisiin (4 hanketta). Luokittelut tehtiin hankkeiden kyselyssä ilmoittamien ensisijaisten kohderyhmien mukaisesti.

2 EURA2007-järjestelmän tuottama tieto arvioinnin viitekehyksessä

EURA2007-järjestelmään kerätään tietoja hankkeista ensisijaisesti hallinnon tarpeisiin ja toissijaisesti arvioinnin tarpeisiin. EURA2007-järjestelmän ja sen sisältämien indikaattorien haasteena on, että sen tulisi palvella hyvinkin erityyppisten hankkeiden seurantaa. Pelkätään toimintalinjaan 2 kuuluvilla hankkeilla voi olla hyvin erilaisia tavoitteita ja niiden kohde-ryhmät voivat vaihdella työmarkkinoiden ulkopuolella olevista ja työttömistä aina työnantajiin tai työssä oleviin henkilöihin. Seurantatietojen perusteella rahoittaja seuraa ja arvioi hankkeiden toteutusta ja tuloksellisuutta. Ohjelmatason ulkoinen arviointi hyödyntää osin myös EURA2007-järjestelmän tietoja, mutta ulkoista arviointia varten kerätään myös muuta arviointiaineistoa esimerkiksi hanketoimijoille määräajoin tehtävillä kyselyillä sekä URA-järjestelmästä poimittuja tietoja hankkeisiin osallistuneista.

EURA2007-järjestelmän sisältöä voidaan analysoida suhteessa arvioinnissa usein käytävään projektiarvioinnin viitekehykseen (kuvio 1), jossa on esitetty arvioinnin avainalueet. Hankkeiden relevanssin arvio pitää sisällään sen, kuinka hyvin projektin tavoitteet vastaavat tarpeisiin esimerkiksi yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ongelmiin ja ovatko hankkeiden tavoitteet mielekkäitä suhteessa tarpeisiin. Panokset kuvaavat resursseja, esimerkiksi taloudellisia tai henkilöstöresursseja, joita hankkeilla on käytössään. Panoksilla aikaansaadaan toimintoja, toimenpiteitä ja palveluja, joiden tuotoksia voidaan mitata osallistujamäärinä, henkilötyöpäivinä tai toimintamalleina. Tuloksilla tarkoitetaan välittömiä hankkeiden tuloksia esimerkiksi oppimistuloksia, työllistymistuloksia tai uusia työpaikkoja. Vaikutukset ovat jo pidemmän aikavälin tuloksia kuten vaikutukset työmarkkina-asemaan tai sijoittuminen työmarkkinoille pidemmällä aikajänteellä tai vaikutukset toimintakäytäntöihin, yhteistyösuhteisiin jne. Tehokkuuden tarkastelussa arvioidaan kuinka hyvin tuotokset/tulokset vastaavat asetettuja tavoitteita. Tehokkuudessa voidaan tarkastella myös tuottavuutta eli sitä kuinka paljon tuotteita/palveluita saadaan aikaan käytetyillä resursseilla ja taloudellisuutta, jolloin tarkastelun keskiössä on se, paljonko tuotoksia on saatu aikaan käytetyillä panoksilla/resursseilla. Hankkeilta odotetaan usein vaikuttavuutta ja arvioinnin odotetaan osoittavan nimenomaan hankkeiden vaikuttavuutta. Tässä viitekehyksessä vaikuttavuus on sitä, miten hyvin projektilla aikaansaadut vaikutukset (=hankkeen pidemmän aikavälin tulokset) vastaavat hankkeelle asetettuja tavoitteita. Pulmana on erityisesti keskipitkän tai pitkän aikavälin vaikutusten mittaaminen. Hyödyn ja kestävyiden arviointi tarkoittaa sen arviointia, mitkä ovat hankkeen todelliset nettovaikutukset verrattaessa aikaansaatuja vaikutuksia hankkeen alussa määriteltyihin tarpeisiin. Vaikutusten kestävyttä voidaan arvioida joko ennakoimalla tai pitkän ajan kuluessa mittaamalla tarpeiden ja vaikutusten suhdetta. (vrt. Mäkinen & Uusikylä; Aro, ym. 2007)

Arvioinnin avainalueet

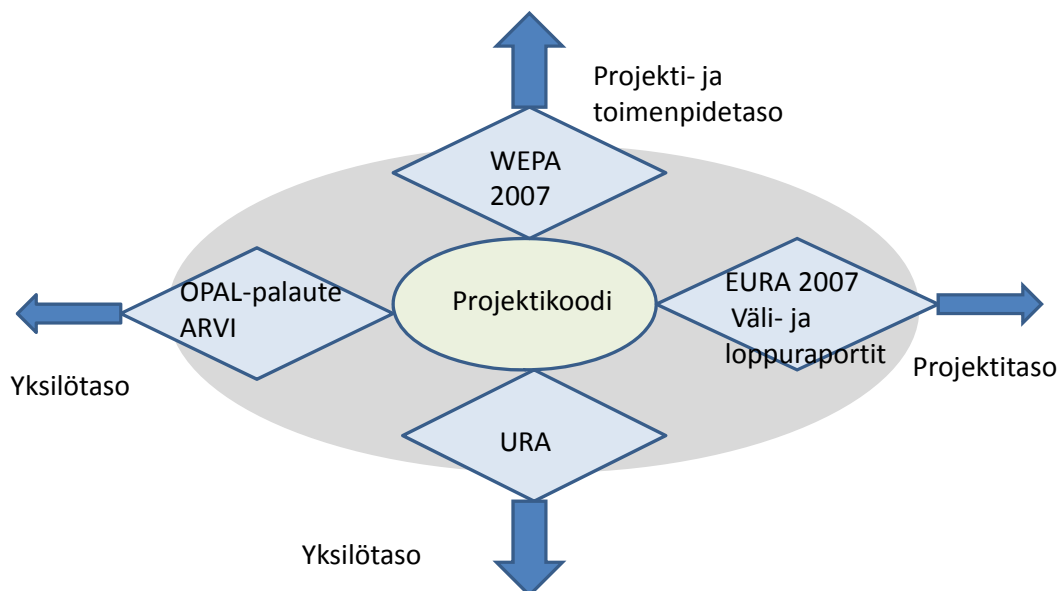
Alkuperäinen lähde: European Commission (1997) Evaluating EU Expenditure Programmes. A Guide.

Kuvio 1. Arvioinnin avainalueet

EURA2007-järjestelmän voi ajatella sisältävän arvioinnissa hyödynnettävää tietoa hankkeeseen osallistuvista, heidän lähtötilanteestaan ja palvelutarpeista. Seurantaan kerätään hankkeiden suoritustietoja, joiden voidaan ajatella kuvaavan hankkeiden tuotoksia (koulutus- ja henkilötyöpäivät, hankkeeseen osallistuneiden määrät) ja toiminnan suoritustietoja esimerkiksi yhteistyösuhteiden osalta (toimintaan mukaan tulleet yritykset ja organisaatiot). Edelleen EURA2007-järjestelmä antaa tietoa hankkeen vaikutuksista osallistujiin (keskeyttäneet ja heidän työmarkkinoille sijoittuminen sekä hankkeessa päättäneiden työmarkkinoille sijoittuminen). Hankkeen tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta kerätään tietoa myös hankkeen myötävaikutuksella syntyvien uusien työpaikkojen osalta, mikä on yksi ydinindikaattori, kun hankkeiden tuloksellisuutta arvioidaan EU:n tasolla. Yksi osa tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden mittaamisesta on osallistujilta kerätty palaute siitä, mitä hyötyä osallistujat kokevat toimenpiteillä/palveluilla olleen. Palautetta osallistujilta kerätään OPAL-palautteen sekä hankkeiden omien palautekyselyjen muodossa.

3 Seurantajärjestelmät hanke- ja yksilötason vaikuttavuuden mittaamisessa

ESR-projektien vaikutuksia arvioidaan ulkoisessa arvioinnissa, joka on kilpailutettu määräajoin. Ulkoisessa arvioinnissa käytetään järjestelmien, kuten EURA2007-järjestelmän tai OPAL-palautteen, tuottamaa tietoa sekä kerätään erikseen arviointiaineistoja esimerkiksi tekemällä säännöllisin väliajoin kyselyjä hankkeiden toteuttajille. URA-järjestelmästä saadaan tietoa työnhakijoina olevista hankkeisiin osallistujista ennen hankkeeseen osallistumista ja projektissa päättämisen jälkeen. Seurantatiedon saamisessa niin, että siitä pystyttäisiin eriyttämään eri kohderyhmiä tai osallistujien työmarkkinoille sijoittumista hankkeen jälkeen, on ollut vaikeuksia. Seurantatiedon kattavuutta ja luotettavuutta voidaan lisätä, jos työhallinnon rekisteritietoihin yhdistetään muista rekistereistä saatavia tietoja. WEPA 2007 (Valter) -järjestelmä on työhallinnon ESR-projektien talous- ja määrärahaohjelmajärjestelmä. Sen kautta voidaan saada esimerkiksi kustannustehokkuuteen liittyvää tietoa eri toimenpiteiden osalta.

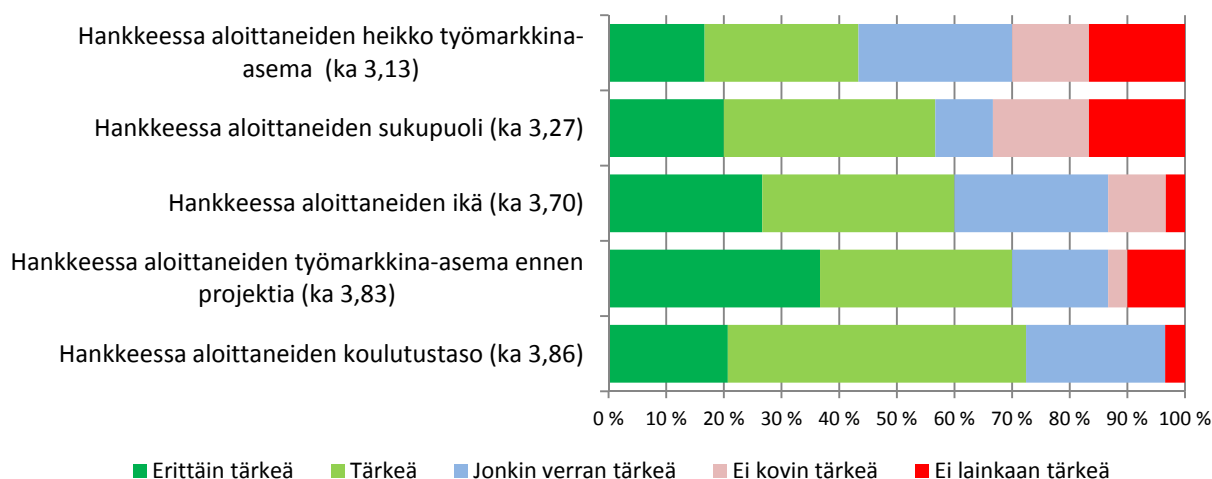
Kuvio 2. Tietojärjestelmien tuottama tieto ja niiden yhdistäminen hankkeiden vaikutusten mittaamisessa (muunnelma alkuperäisestä kuvasta Aro ym. 2007, 39)

Tietojärjestelmät muodostavat sellaisen kokonaisuuden, josta voidaan saada yleistettävissä olevaa arviointitietoa hankkeiden tuloksellisuudesta. Kullekin hankkeelle ja osallistujalle annettava projektikoodi muodostaa avaimen, jolla eri järjestelmien tietoja voidaan yhdistää. Järjestelmät mahdollistavat hankkeiden edellä kuvattujen eri arviointialueiden, kuten toteutuksen, tuloksellisuuden, tehokkuuden, ja jossain määrin myös vaikuttavuuden tarkastelun.

4 Kokemukset EURA2007-järjestelmän seurannasta

Osallistujista kerättävän tiedon merkitys – kertovatko taustatiedot osallistujien palvelutarpeista?

EURA2007-seurantaan kerätään hankkeisiin osallistujista taustatietoja, kuten osallistujien ikä, sukupuoli, koulutus sekä työmarkkina-asema. Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan näiden osallistujia koskevien kriteerien merkitystä oman hankkeen toiminnan kannalta. Kyselyyn vastaajat pitivät osallistujien taustatiedoista tärkeimpänä koulutustasoa ja seuraavaksi tärkeimpinä hankkeessa aloittaneiden työmarkkina-asemaa ja ikää. Hankkeissa aloittaneiden heikko työmarkkina-asema oli joillekin hankkeille erittäin tärkeä kriteeri, kun taas toisille sillä ei ollut merkitystä. Koulutustason luokittelu ei havaintojemme mukaan ole kuitenkaan hankkeille helppoa ja erityisen vaikeaa koulutuksen luokittelu on ulkomailla suoritettujen tutkintojen osalla. Luokittelua helpottaisi ohje käyttää esimerkiksi tilastokeskuksen koulutusluokitusta. Käytössä olevan luokituksen ulkopuolelle jäävät kuitenkin ulkomailla suoritettut tutkinnot sekä peruskoulun keskeyttäneet. Kyselyyn osallistuneet hankkeet luokiteltiin hanketyypeittäin, ja sen mukaan tarkasteluna maahanmuuttajien hankkeissa sellaiset osallistujia koskevat indikaattorit, kuten hankkeissa aloittaneiden heikko työmarkkina-asema ja hankkeissa aloittaneiden koulutustaso olivat tärkeitä. Osallistujien taustatietoja mittaavat indikaattorit olivat maahanmuuttajahankkeille tärkeämpiä kuin tuotos- tai tulosindikaattorit. Nuorten hankkeissa taas hankkeessa aloittaneiden työmarkkina-asema ja ikä olivat tärkeimmät osallistujia kuvaavat indikaattorit. Työttömien hankkeessa taas osallistujien koulutustasoa pidettiin tärkeimpänä indikaattorina.

Kuvio 3. EURA2007-seurantaan kerättävän osallistujia koskevan taustatiedon merkitys TL2 hankkeiden kannalta

EURA-seurannassa kysytään heikossa työmarkkina-asemassa olevien aloittaneiden määrää. Heikossa työmarkkina-asemassa oleviksi on luokiteltu maahanmuuttajia, vähemmistöjä, vammaisia sekä muita heikossa asemassa olevia. Kyselyssä kysyttiin sitä kuinka hankkeissa oli määritelty luokka ”muut heikossa työmarkkina-asemassa olevat”. Kymmenen vastaajaa ilmoitti, ettei tähän luokkaan kuuluvia ole hankkeen osallistujista tai heikossa työmarkkina-

asemassa olevat eivät kuulu kohderyhmään, jolloin luokkaa ei ole määritelty. Niissä hankkeissa, joiden kohderyhmään heikossa työmarkkina-asemassa olevia kuului, oli luokka ”muut heikossa asemassa olevat” määritelty hyvin eri tavoin. Kaksi vastaajaa ilmoitti, että tähän luokkaan on laskettu lähinnä vain vankilasta vapautuneet. Muihin heikossa asemassa oleviin on ilmoitettu muun muassa vajaakuntoiset, terveysongelmaiset, kuntoutettavat/kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat, vailla ammatillista koulutusta olevat, alhaisen koulutustason omaavat, vähäisen työkokemuksen omaavat, ikääntyneet, yksinhuoltajat tai asunnottomat, mutta osa hankkeista laskee luokkaan kaikki pitkäaikaistyöttömät ja toistuvaisyöttömät. Lisäksi määrittelyssä on saatettu huomioida työllistymistä vaikeuttavat sosiaaliset rajoitteet, oppimisvaikeudet tai elämänhallinnan ongelmat.

Muut heikossa työmarkkina-asemassa olevat on määritelty hankekohtaisesti ja määrittely voi riippua myös toimintaympäristöstä. Korkean työttömyyden alueella, johon pääosa Itä-Suomesta kuuluu heikossa työmarkkina-asemassa olevia voivat olla kaikki työttömät tai työttömyysuhan alla olevat työnhakijat. Määrittelyssä on ilmeisesti myös aluekohtaisia eroja riippuen siitä, millaisia ohjeita rahoittajataholta on saatu.

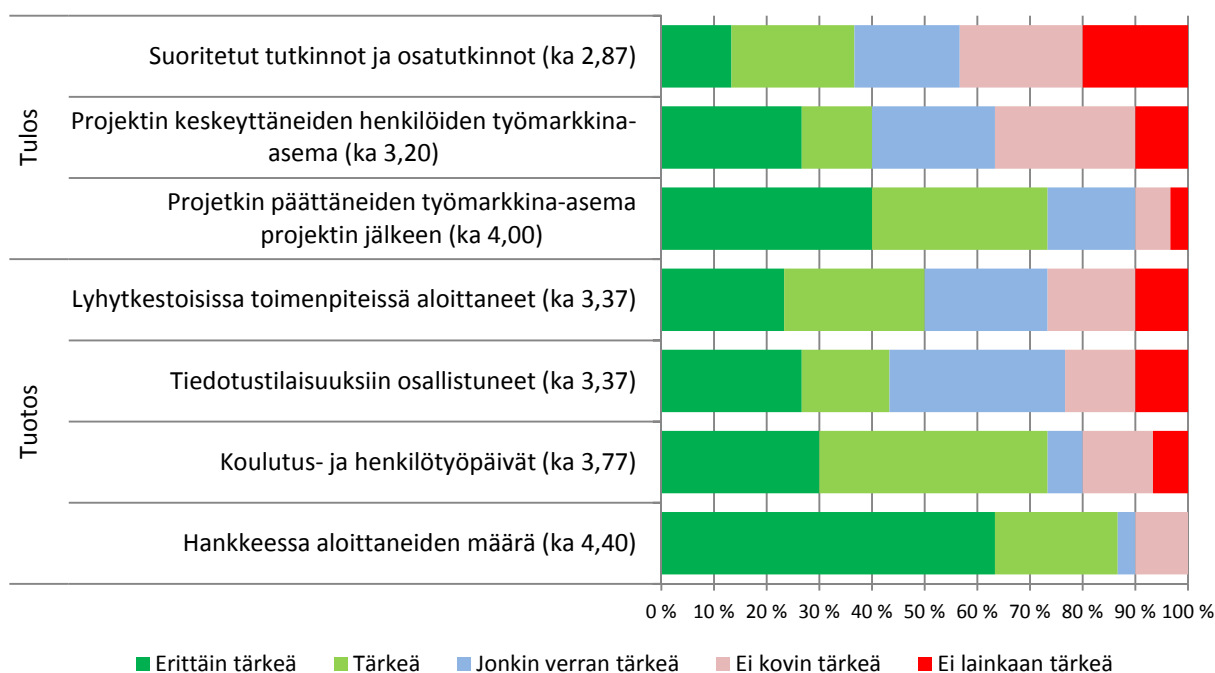
Kyselyyn vastaajien mukaan osallistujien taustakriteerit kuvaavat jollakin tavoin osallistujia ja heidän tilannettaan, mutta eivät välttämättä kerro osallistujien palvelutarpeista. Palvelutarpeet ovat yksilöllisiä ja niitä kuvaavat muun muassa osallistujien motivaatio, oppimisvalmius, sitoutuminen tai työllistymisen esteet, jotka voivat tulla esille vasta hankkeen aikana ja joiden mittaaminen on erittäin vaikeaa yksinkertaisilla indikaattoreilla. Hanketta edeltänyt työmarkkina-asema ei erottele riittävästi osallistujien palvelutarpeita, sillä esimerkiksi työttömien hankkeessa kaikki osallistujat ovat työttöminä työnhakijoina ennen hankkeeseen osallistumistaan. Kyselyyn vastaajat ehdottivat työttömien hankkeille muun muassa seuraavia lisäkriteereitä: työttömyyden yhtäjaksoinen kesto, työttömyyden kesto viimeisen viiden vuoden aikana, työttömyyden toistuvuus, työkokemuksen pituus, työvoimapolitiittisten toimenpiteiden toistuvuus sekä vajaakuntoisuus tai työkyvyn rajoitteet. Lisäksi ehdotettiin harvaan asutulle alueelle sopivaa lisäkriteereitä kuten auton ja ajokortin omistaminen, jota vaikuttavat työllistymisen mahdollisuuksiin. Maahanmuuttajahankkeissa ehdotettiin lisäkriteeriksi osallistujan Suomessa oleskelun kestoa, joka vaikuttaa osallistujien palvelutarpeisiin. Nuorten hankkeissa taas lisäkriteereiksi ehdotettiin peruskoulututkinnon puuttumista tai aiempien koulutusten keskeytymistä. Organisaatioiden henkilöstöön kohdistuvien hankkeiden kohdalla lisäkriteerinä voisi olla myös osallistujan taustaorganisaatio (yksityinen, valtio, kunta yhdistys jne.).

Kyselyn tulosten mukaan hanketoimijat toivoivat osallistujia koskevien kriteerien selkeyttämistä (koulutustaso, muut heikossa työmarkkina-asemassa olevat) ja eriyttämistä hanketyypeittäin.

Hankkeen osallistujia koskevien tuotosten ja tulosten mittaaminen

Osallistujien taustatietojen lisäksi EURA2007-järjestelmään kerätään tietoja osallistujia koskevista suoritteista, kuten hankkeessa aloittaneiden määrä, tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden määrä, henkilötyö- ja opiskelupäivien määrä sekä lyhytkestoisissa toimenpiteissä aloittaneet. EURA2007-järjestelmän osallistujia koskevia tulosindikaattoreita taas ovat projektin päättäneiden työmarkkina-asema projektin jälkeen sekä hankkeessa suoritettut tut-

kinnot ja osatutkinnot. Projektin keskeyttäneiden henkilöiden määrä ja työmarkkina-asema voidaan lukea myös hankkeen (ei-toivotuksiksi) tulokseksi. Kuviossa 4 eri indikaattorit on luokiteltu sen mukaan onko kyseessä tuotos- vai tulosindikaattoreita.

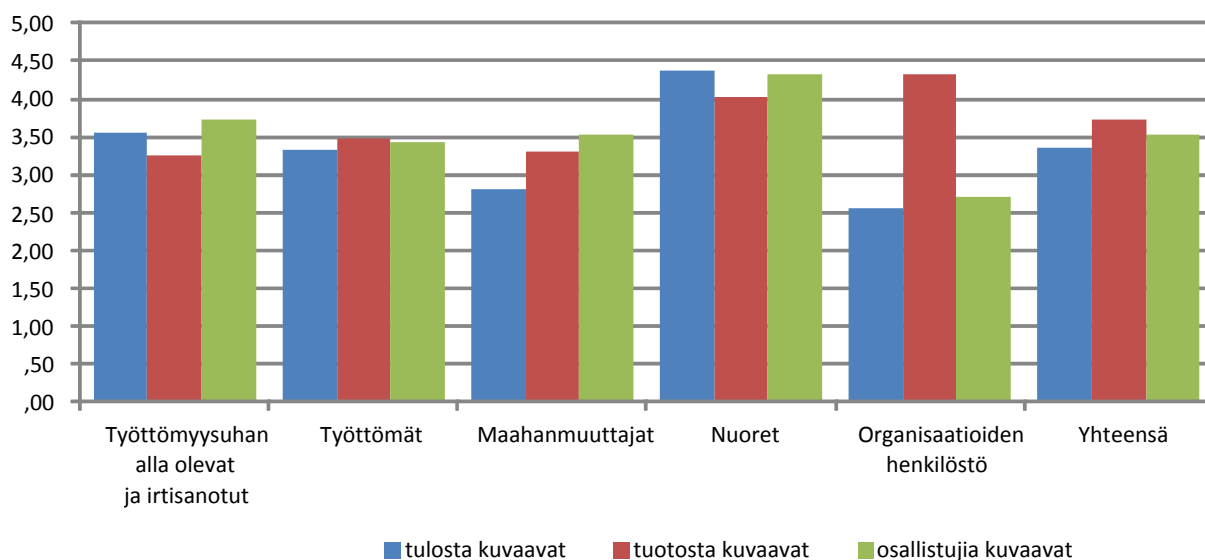

Kuvio 4. EURA2007-seurantaan kerättävien osallistujia koskevien tuotos- ja tulostietojen merkitys TL2 hankkeiden kannalta

Kyselyyn vastanneet kokivat EURA2007-järjestelmän tuotosindikaattoreista tärkeimpinä hankkeessa aloittaneiden määrän sekä koulutus- ja henkilötyöpäivät. Tulosindikaattoreista taas projektin päättäneiden työmarkkina-asema projektin jälkeen oli tärkein hankkeiden tuloksen mittaamisen indikaattori. Projektityypeittäin tarkasteluna hankkeessa päättäneiden työmarkkina-asema näyttäisi mittaavan parhaiten työttömille työnhakijoille tai työttömyysuhan alla oleville suunnattujen hankkeiden tuloksellisuutta, mutta heikommin nuorten hankkeiden tuloksellisuutta. Maahanmuuttajiin ja organisaatioiden henkilöstöön kohdentuvien hankkeiden tuloksen mittaamisen tämä indikaattori ei näyttäisi soveltuvan

. Hankkeessa aloittaneiden määrä on tärkein projektin tuotosta mittaava indikaattori riippumatta projektityypistä. Tämän rinnalla maahanmuuttajille kohdennettujen hankkeiden tuotosten mittaamisessa lyhytkestoisiin toimenpiteisiin osallistujien määrä on tärkeä indikaattori ja organisaatioiden henkilöstöön kohdentuvien hankkeiden tuotoksia mittaa myös tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden määrä.

Nuorten hankkeiden hanketoimijat pitivät kaikkia EURA2007-järjestelmän osallistujia kuvaavia indikaattoreita tärkeämpinä kuin muiden hankkeiden toimijat. Maahanmuuttajahankkeille osallistujien taustaindikaattorit olivat tärkeämpiä kuin tuotos- tai tulosindikaattorit. Organisaatioiden henkilöstöön kohdentuvien hankkeille tärkeimpiä olivat tuotosindikaattorit. (Kuvio 5.)

Kuvio 5. Tulosta, tuotosta ja osallistujia kuvaavien indikaattorien (summamuuttujen keskiarvot) merkitys hankkeiden kohderyhmien mukaan

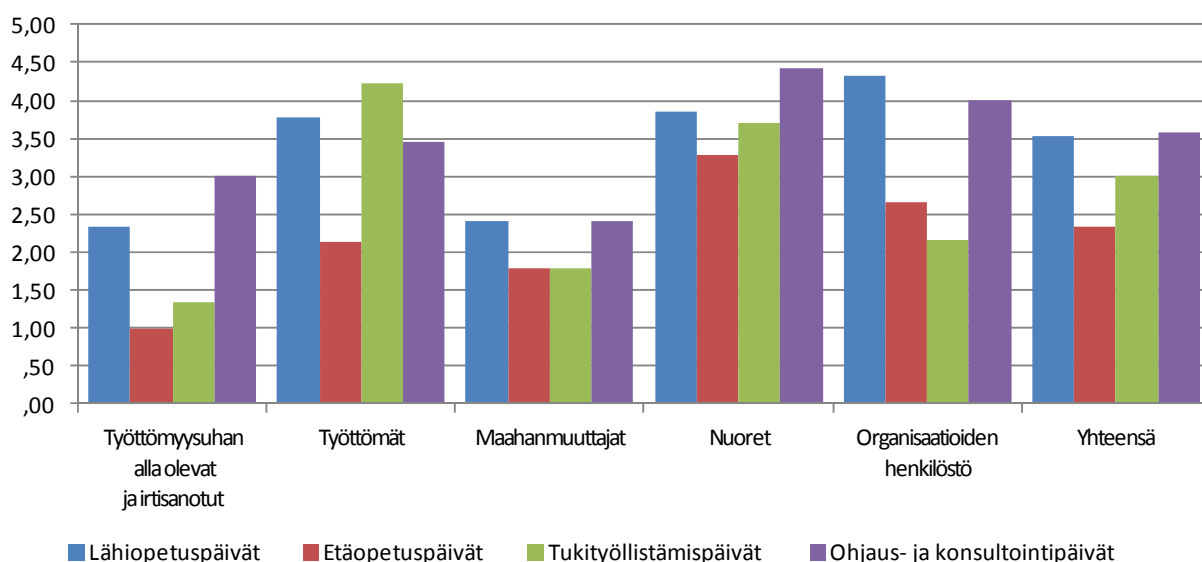
Hanketoimijoilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, kuinka EURA-seurannan lomake soveltuu hankkeen kohderyhmälle. Kaikkein tyytyväisimpiä olivat ne hanketoimijat, joiden hankkeiden osallistujat olivat työttömiä työnhakijoita. Vastaajien mukaan lomake soveltui työttömien hankkeiden seurantaan kohtuullisesti, vaikka seuranta painottui määrällisiin tietoihin ja osin lomaketta pidettiin liian yksityiskohtaisena. Jossain määrin heikommin lomake soveltui hankkeille, joiden kohderyhmään kuuluivat työttömyysuhan alla olevat ja irtisanotut. Nuorten hankkeissa mielipiteet jakautuivat siten, että osa vastaajista koki lomakkeen toimivan suhteellisen hyvin, vaikka seuranta painottuikin heidän mielestään liikaa määrällisiin indikaattoreihin. Samoin tietojen laskemisen työläyttä ja lomakkeen monimutkaisuutta moitittiin.

EURA2007-järjestelmä näytti soveltuvan hankkeen osallistujia koskevien tuotosten ja tulosten mittaamisen osalta kohtuullisen hyvin työttömien hankkeiden seurantaan ja hieman heikommin työttömyysuhan alla olevien ja irtisanottujen hankkeisiin. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että lomake soveltui heikosti nuorten hankkeisiin. Kaikkein suurimmat vaikeudet lomakkeen soveltuvuudessa näyttäisi olevan maahanmuuttajahankkeissa sekä organisaatioiden henkilöstöön kohdentuvissa hankkeissa. Seurantalomake ei sisällä näiden kohderyhmien kannalta tärkeitä indikaattoreita tai indikaattorit eivät tuntuneet relevanteilta hankkeiden toiminnan ja tulosten kannalta.

Koulutus- ja henkilötyöpäivien määrät hankkeiden toiminnan ja tuotosten kuvaajina

Hankkeen tuotoksia mittaavista koulutus- ja henkilötyöpäivien määristä kyselyyn vastaajat pitivät tärkeimpinä lähiopetuspäiviä sekä ohjaus- ja konsultointipäiviä, vaikka rajanveto työpäivien kirjaamisesta edellä mainittujen luokkien välillä koettiin jossain määrin vaikeaksi.

Kuviossa 6 on kuvattu koulutus- ja henkilötyöpäivien määrien tärkeyttä hankkeiden tuotos-
 ten kuvaajina hanketyypeittäin. Tuotoksen kuvaajina tukityöllistämispäivät olivat tärkeitä
 työttömien hankkeissa, mutta myös nuorten hankkeissa. Nuorille suunnatuissa hankkeissa
 tukityöllistämispäiviä tärkeämpiä tuotosten mittareita olivat kuitenkin ohjaus- ja konsultoin-
 tipäivät sekä lähiopetuspäivät. EURA:aan kerättävät koulutus- ja henkilötyöpäivät mittasivat
 kaikkein heikoiten maahanmuuttajahankkeiden tuotoksia. Organisaatioiden henkilöstöön
 kohdentuvissa hankkeissa lähiopetuspäivät yhdessä ohjaus- ja konsultointipäivien kanssa
 mittasivat parhaiten hankkeiden tuotoksia.

Kuvio 6. Koulutus- ja henkilötyöpäivien merkitys hankkeiden tuotosten kuvaajina (vastausten keskiarvot hankkeiden kohderyhmien mukaan)

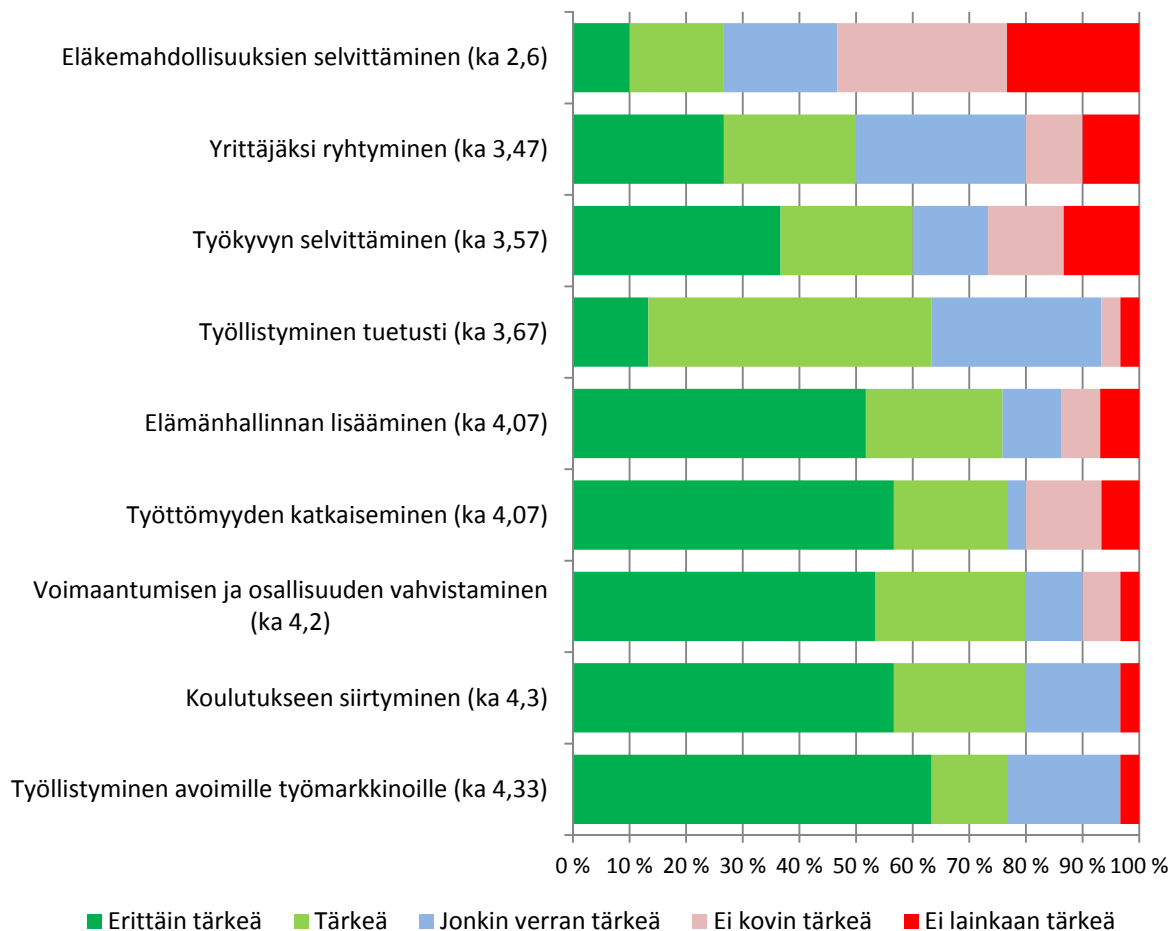
Kyselyyn vastanneiden kommenttien perusteella voi todeta, että iso osa hankkeiden tuotos-
 ta ja toimintaa jää seurannan ja suoritustietojen ulkopuolelle. Vastaajien mukaan osa hank-
 keiden tuottamaa ohjausta ja konsultaatiota, joka tapahtuu esimerkiksi muutoin kuin kas-
 vokkain osallistujien kanssa, jää tilastoimatta. Osallistujien ohjausta ja konsultaatiota teh-
 dään paljon puhelimitse, sähköpostin välityksellä, tekstiviestein tai sosiaalisessa mediassa,
 mutta näiden laskeminen henkilötyöpäivinä on vaikeaa ja jää seurannan ulkopuolelle. Mo-
 dernien sähköisten välineiden hyödyntäminen neuvonnassa ja ohjauksessa jää henkilötyö-
 päivien ulottumattomiin. Kasvokkain tapahtuvaa neuvontaa tai konsultaatiota edeltää
 yleensä sellaista taustatyötä, jota ei myöskään lasketa henkilötyöpäiviin. Edelleen todenta-
 matta jää mm. hankkeissa tehtävä verkostotyö, kehittämistyö ja monet tilaisuudet. Suorit-
 teiden ulkopuolelle jää siten lähes kaikki muu kuin osallistujien kanssa tehty työ. Työttömiin
 kohdentuvien hankkeiden osalta vastaajat esittivät toiveita työharjoittelu-, työelämäval-
 mennuksen ja työkokeilun henkilötyöpäivien tilastoimista omana kohtanaan. Tukityöllistä-
 misen alakohdaksi toivottiin ”edelleen sijoittamista yrityksiin”.

Kyselyn vastauksista ilmeni myös se, että hankkeiden yhdessä muiden toimijoiden kanssa
 tuottamat palveluja ja tuotoksia ei pysty kirjaamaan hankkeille. Samoin kirjauksen ulkopuo-
 lelle jäävät ne koulutukset ja toiminnot, jotka maksaa joku toinen taho, mutta joiden kehit-
 telyssä ja järjestämisessä hankkeilla on voinut olla erittäin tärkeä rooli. Kirjaamatta jäävät
 myös etäpalvelut ja ne osallistujat, jotka osallistuvat esimerkiksi videoyhteyden kautta tilai-
 suuksiin.

Koulutus- ja henkilötyöpäivistä tärkeimpinä pidettiin lähiopetuspäiviä sekä ohjaus- ja konsultointipäiviä. Kuitenkin ohjaus- ja konsultointityöstä suuri osa jää pois seurannasta ja suoritiedoista, sillä konsultointi ja ohjaus ovat osittain siirtyneet internetiin ja sosiaaliseen mediaan. Työharjoittelua ja kokeilupäivien määrää toivottiin indikaattoriksi.

Mitkä osallistujia koskevat tavoitteet ovat tärkeitä hankkeiden kannalta?

Työllisyys Hanketoimijoille esitettiin kysymys siitä, miten tärkeinä he pitävät erilaisia osallistujia koskevia tavoitteita. Kysymyksessä oli lueteltu sekä määrällisiä tavoitteita että laadullisia tavoitteita, kuten voimaantumisen ja osallisuuden vahvistaminen ja elämänhallinnan lisääminen. Lisäksi luettelossa oli tavoitteita (työkyvyn selvittäminen, työttömyyden katkaiseminen ja eläkemahdollisuuksien selvittäminen), joiden päämääränä ei ollut työmarkkinoille integroituminen. Vastaajalla oli myös mahdollisuus nimetä jonkin muun tavoitteen, mitä ei ollut luettelossa. Vastaajia pyydettiin arvioimaan asteikolla 1–5 hankkeen osallistujia koskevien tavoitteiden tärkeyttä.

Kuvio 7. Osallistujia koskevien tavoitteiden tärkeys

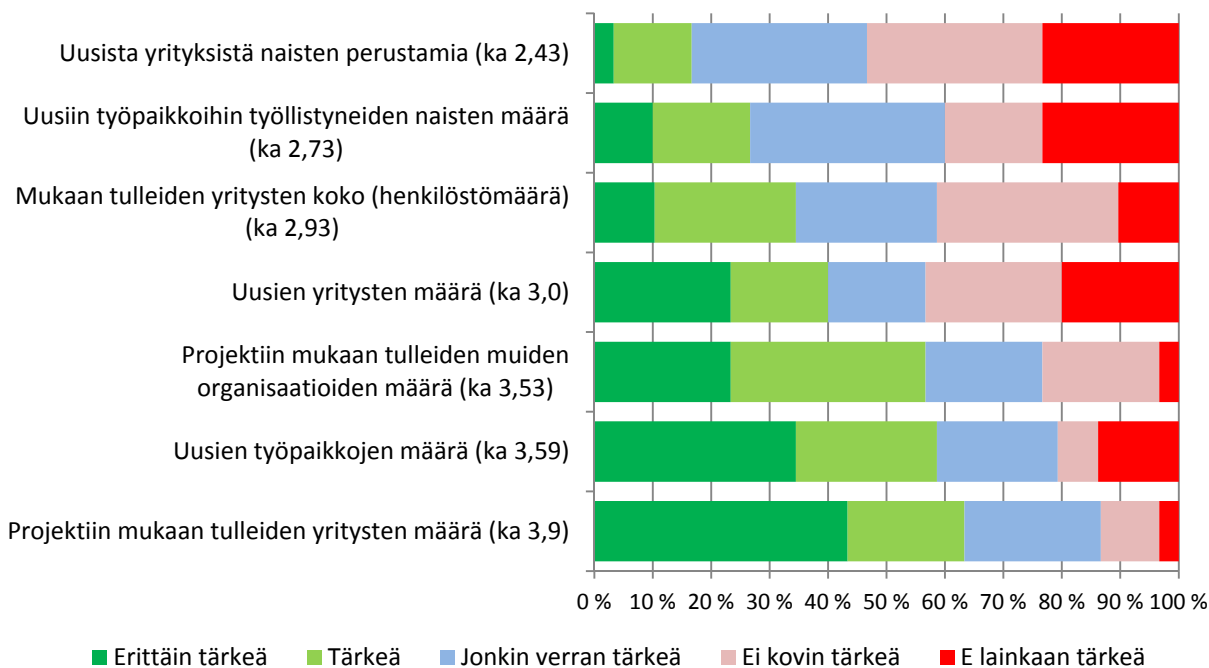
Vastaajien nimeämät kaksi tärkeintä tavoitetta olivat työllistyminen avoimille työmarkkinoille ja siirtyminen koulutukseen, joiden jälkeen tuli sellaisia laadullisia tavoitteita kuten voimaantumisen ja osallisuus sekä elämänhallinnan lisääminen. Työttömyyden katkaiseminen nähtiin myös tärkeäksi tavoitteeksi, vaikka yleisesti työvoimapolitiikassa sitä ei ole nähty riittäväksi tavoitteeksi, vaan ensisijaisena tavoitteena on pidetty työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Yli 60 % vastaajista näki myös osallistujien työllistymisen tuetusti olevan hankkeen osallistujille tärkeä tai erittäin tärkeä tavoite. Hankkeisiin osallistujien työmarkkinoilta ulos suuntaavat siirtymät eivät ole tavoitteissa ensisijaisia, sillä työkyvyn tai eläkemahdollisuuksien selvittäminen olivat tavoitteina vähemmän tärkeitä kuin edellä mainitut. Muita vastaajien vapaasti nimeämiä osallistujia koskevia tärkeitä tavoitteita olivat mm. osaamisen kehittäminen, osaamisen ja kiinnostuksen kartoittaminen, osaamisen arviointi, valmennuksen vaikuttavuuden arviointi, opiskeluvaihtoehtojen vahvistaminen, työkokemuksen karttaminen, tulevaisuuden uskon ja koetun pystyvyyden vahvistaminen, asuinmahdollisuuksien säilyttäminen paikkakunnalla sekä omatoimisuuden lisääminen.

Hanketyypeittäin tarkasteltuna työttömille tai työttömyysuhan alla oleville kohdennetuille hankkeille tärkein tavoite on avoimille työmarkkinoille työllistyminen tai koulutukseen siirtyminen. Työttömille kohdennetuille hankkeille työttömyyden katkaiseminen sinänsä näyttäytyi tärkeänä tavoitteena. Nuorten hankkeille tärkein tavoite oli koulutukseen siirtyminen ja voimaantumisen ja osallisuuden vahvistaminen. Maahanmuuttajahankkeille tärkeimpinä näyttäytyivät laadulliset tavoitteet, ja niistä voimaantumisen ja osallisuuden lisääminen. Organisaatioiden henkilöstölle kohdentuvista hankkeista tärkeimmäksi tarjolla olleista tavoitteista muodostui yrittäjäksi ryhtyminen, mutta tässä hankeryhmässä osaamisen lisääminen oli nimetty erittäin tärkeäksi tavoitteeksi.

Organisaatioita kuvaavien tulosten merkitys hankkeiden kannalta

EURA2007-järjestelmään kerätään hankkeista sellaisia organisaatiotason tuloksia kuvaavia tietoja kuten projektiin mukaan tulleet yritykset, projektiin mukaan tulleet organisaatiot, uusien työpaikkojen määrä ja uusien yritysten määrä. Projektiin mukaan tulleista yrityksistä kerätään tietoa yritysten koosta. Uusista työpaikoista ilmoitetaan uusiin työpaikkoihin työllistyneiden naisten määrä sekä uusista yrityksistä naisten perustamat yritykset.

Kyselyyn vastaajat kokivat EURA2007-järjestelmään kerättävistä organisaatioita kuvaavista tiedoista tärkeimmäksi projektiin mukaan tulleiden yritysten määrän. Seuraavaksi tärkeimmiksi koettiin uusien työpaikkojen määrä sekä projektiin mukaan tulleiden muiden organisaatioiden määrä. Kaikkein vähiten merkitystä vastaajien mukaan oli sillä, kuinka moni uusista yrityksistä oli naisten perustamia tai kuinka moni uusiin työpaikkoihin työllistyneistä oli naisia. Hankkeille ovat tärkeitä yhteistyöverkostot ja erityisesti yritysten kanssa tehtävä yhteistyö.

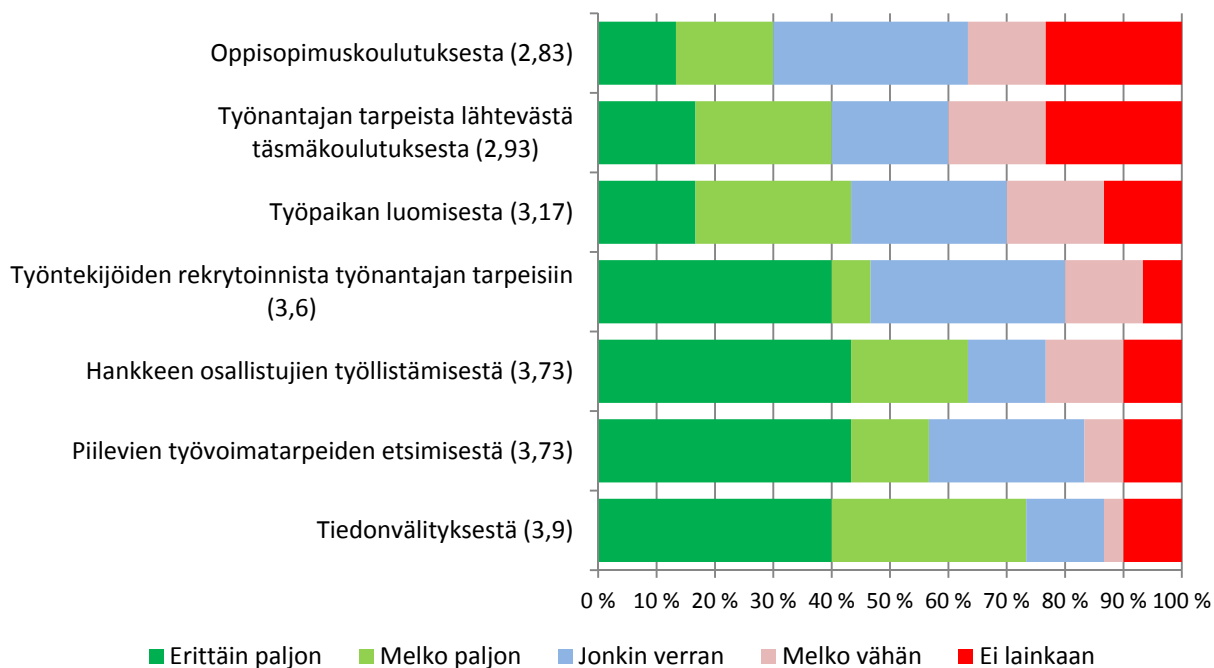

Kuvio 8. Organisaatioita kuvaavien tietojen merkitys hankkeiden kannalta

Hankkeiden ja yritysten tai muiden organisaatioiden välisen yhteistyön luonne

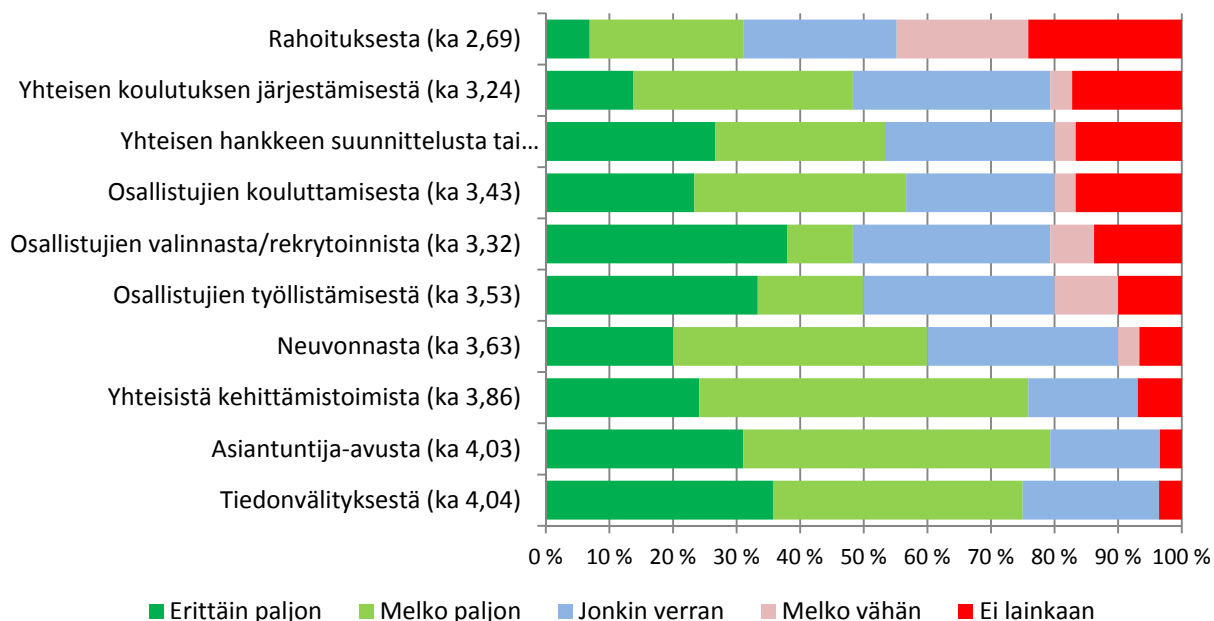
Hankkeille suunnatussa kyselyssä haluttiin tarkentaa sitä, millaisesta yhteistyöstä hankkeiden ja yritysten tai hankkeiden ja muiden organisaatioiden välillä on kyse. Samalla tarkoituksena oli tutkia sitä, voitaisiinko verkostoitumisesta ja yhteistyöstä kerätä laadullista tietoa.

Yli 70 %:lla kyselyyn vastanneista hankkeista yritys yhteistyössä tehdään merkittävässä määrin tiedonvälitystä ja sen ohella hankkeen toimintaan mukaan tulleiden yrityksissä etsitään piileviä työvoimatarpeita ja työmahdollisuuksia hankkeisiin osallistuville (kuvio 9). Osalle hankkeista työnantajälähtöisyys on tärkeää, erityisesti silloin, jos hanke rekrytoi työntekijöitä työnantajan tarpeisiin tai osallistuu työnantajan tarpeista lähtevän täsmäkoulutuksen järjestämiseen. Avoimissa vastauksissa tuli esille se, että yhteistyö yritysten kanssa oli erittäin monimuotoista. Toimintaan mukaan tulleiden yritysten kanssa tehdään yhteisiä kehittämistoimia, tuotetaan yritysneuvontaa, tehdään verkostoyhteistyötä, järjestetään yrityksille koulutusta, edelleen sijoitetaan työntekijöitä, tehdään tutustumiskäyntejä yrityksiin tai osallistujat tutustuvat työelämään yrityksissä jne.

Kuvio 9. Hankkeiden ja yritysten välisen yhteistyön luonne

Hankkeiden ja muiden organisaatioiden välisessä yhteistyössä on useimmiten kysymys tiedonvälityksestä, mutta lähes yhtä tärkeässä roolissa on hankkeiden ja organisaatioiden välinen asiantuntija-apu tai yhteiset kehittämistoimet (kuvio 10). Yhteistyöhön muiden organisaatioiden kanssa kuuluu vähäisemmin konkreettisia yhteisiä hankealoitteita, yhteisiä koulutuksia tai yhteistyötä rahoituksen suhteen. Joissakin hankkeissa organisaatioiden yhteistyö on edennyt synergisen yhteistyön tasolle, jolloin yhdistetään resursseja ja osaamista yhteisiin hankkeisiin ja rahoitusten hankkimiseen.

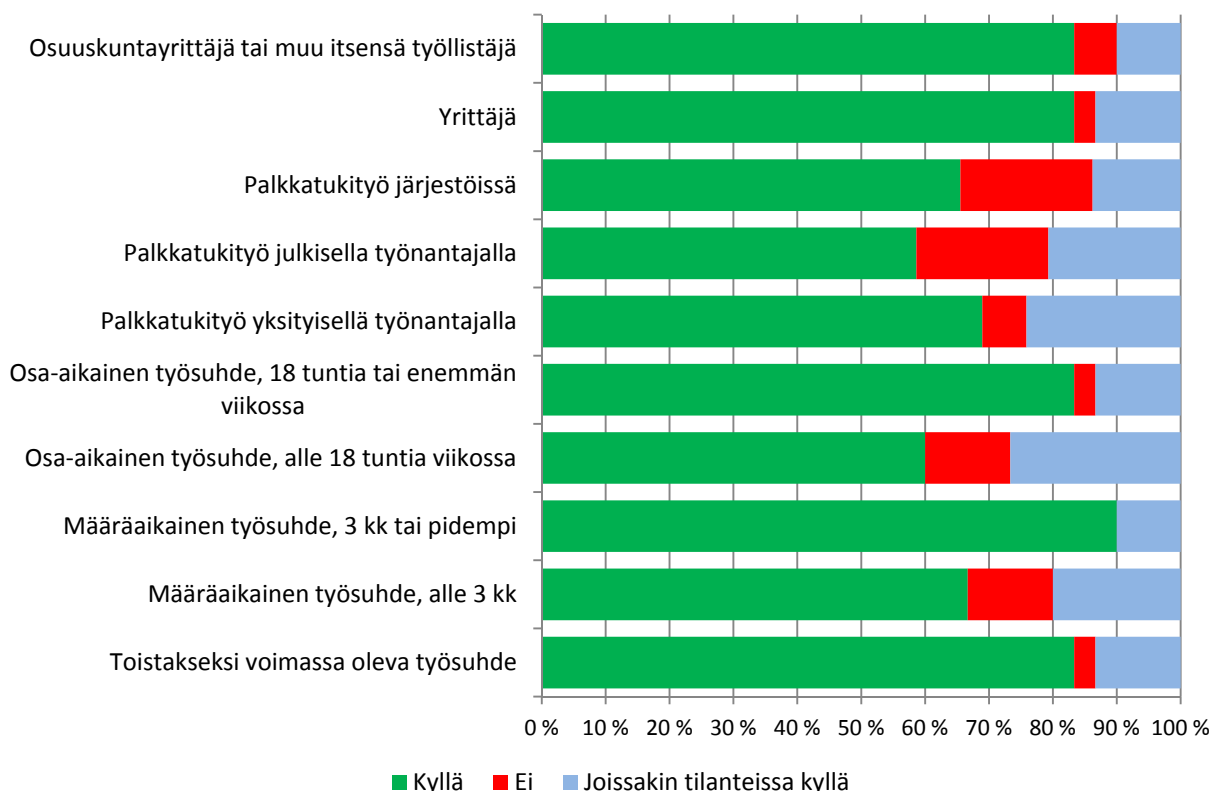

Kuvio 10. Hankkeiden ja muiden organisaatioiden välinen yhteistyö

Kyselyn vastausten mukaan hankkeiden ja yritysten tai hankkeiden ja muiden organisaatioiden välisen yhteistyön laatua olisi myös mahdollista seurata.

Mikä on uusi työpaikka?

Seurannassa EU:n rahoituksen vaikuttavuuden ydinindikaattori on hankkeiden myötävaikutuksella syntyneet uudet työpaikat. Tämä indikaattori on koettu erittäin vaikeaksi. Indikaattoriin sisältyy kolme vaikeaa asiaa: mikä on työpaikka, mikä on uusi työpaikka sekä, miten todennetaan hankkeen myötävaikutus uuden työpaikan syntymiseen. Kyselyssä hankkeilta kysyttiin uuden työpaikan määrittelyä sekä strukturoidulla kysymyksellä että avoimella kysymyksellä. Selkeimpänä uutena työpaikkana vastaajat pitivät yli 3 kk määräaikaista työsuhdetta, sekä sen jälkeen yrittäjäksi, osuuskuntayrittäjäksi ryhtynyttä tai muuta itsensä työllistäjää, osa-aikaista työsuhdetta, jossa työtä 18 tuntia tai enemmän viikossa sekä toistaiseksi voimassa olevaa työsuhdetta. Eniten epäilyksiä uudesta työpaikasta oli palkkatukityösuhdesta julkisella tai järjestötyönantajalla, mutta tässäkin yli puolet vastaajista oli varauksettomasti sitä mieltä, että kyseessä voi olla uusi työpaikka. (Kuvio 11.)

Kuvio 11. Vastaajien mielipiteet siitä, millainen projektin myötävaikutuksella syntynyt uusi työpaikka voi olla

Avoimen kysymyksen vastauksista ilmeni, että hankkeissa uusi työpaikka on määritelty hyvin eri tavoin, koska EURA:n ohjeistus on ollut niukkaa. Osa vastaajista ilmoitti, etteivät he ilmoita uusia työpaikkoja lainkaan EURA2007-seurantaan tulkintavaikeuksien takia. Osa hankkeista oli määritelty hyvin yksityiskohtaisesti sen, mikä on ko. hankkeessa uusi projek-

tin myötävaikutuksella syntynyt työpaikka. Osa vastaajista ilmoitti, että he ovat laskeneet uusiksi työpaikoiksi kaikki hankkeessa työllistyneet. Vastauksissa ilmenee se, että jotkut hankkeista noudattavat EURA:n ohjeistusta siinä, että laskevat uusiksi työpaikoiksi ne, jotka ovat työnantajan näkökulmasta uusia. Osa laskee uusiksi työpaikoiksi vain toistaiseksi voimassa oleviin työsuhteisiin työllistyneet. Useat vastaajat ilmoittivat, että palkkatukipaikkoja ei lasketa uusiksi työpaikoiksi. Joku vastaajista perusteli myös osan palkkatukipaikoista uusiksi työpaikoiksi, jos työnantajalla ei ole ollut aiemmin palkkatukityössä työntekijää. Jotkut vastaajista rajasivat sijaisuudet tai ne työpaikat, jotka ovat julkisesti avoimina esim. mol.fi-sivustoilla, ulos uusien työpaikkojen laskennasta.

Hankkeen myötävaikutuksella syntyneet uudet työpaikat määritellään siten hyvin vaihtelevasti ja riippuen hankkeen luonteesta ja toiminnoista, mutta tulosindikaattorina ”uudet työpaikat” on hankala hankkeiden, alueiden tai ohjelmien vertailtavuuden kannalta. Tilastokeskus määrittelee työpaikaksi tietyllä alueella työskentelevien henkilöiden lukumäärän, jolloin jokainen työllinen henkilö muodostaa yhden työpaikan. Näin osa-aikaista työtä tekevä henkilö muodostaa laskennallisesti yhden työpaikan ja jos työtä hoitaa esimerkiksi äitiysloman vuoksi sijainen, muodostuu vastaavasti kaksi työpaikkaa. Työsuhteet voivat olla luonteeltaan tilapäisiä ja lyhytaikaisia. Tilastokeskuksen määrittelemä työpaikka voi olla myös palkkatukityöpaikka riippumatta työnantajan sektorista (Tilastokeskus <http://www.stat.fi/meta/kas/tyopaikka.html>). Tässä suhteessa ESR-hankkeille annetut ohjeet uuden työpaikan suhteen ovat tiukemmat kuin Tilastokeskuksen laskennalliset perusteet. ESR-hankesuunnitelman täyttöohjeessa on ohjeistettu, että projektin myötävaikutuksella syntyneet uudet työpaikat ovat työnantajan näkökulmasta uusia ja niihin palkataan uusia työntekijöitä määräaikaisiin, osa-aikaisiin tai pysyviin tehtäviin. Osa-aikaiset työpaikat huomioidaan siten, että kaksi osa-aikaista työpaikkaa merkitään yhtenä työpaikkana. Uusina työpaikkoina huomioidaan myös palkkatuetut työpaikat yksityisellä sektorilla, kun työpaikka on työnantajan näkökulmasta uusi. Uudet työpaikat on voitava todentaa ja kohdentaa yritykselle (on ilmoitettava y-tunnus). (ESR-hankesuunnitelman täyttöohje: <https://www.eura2007.fi/>).

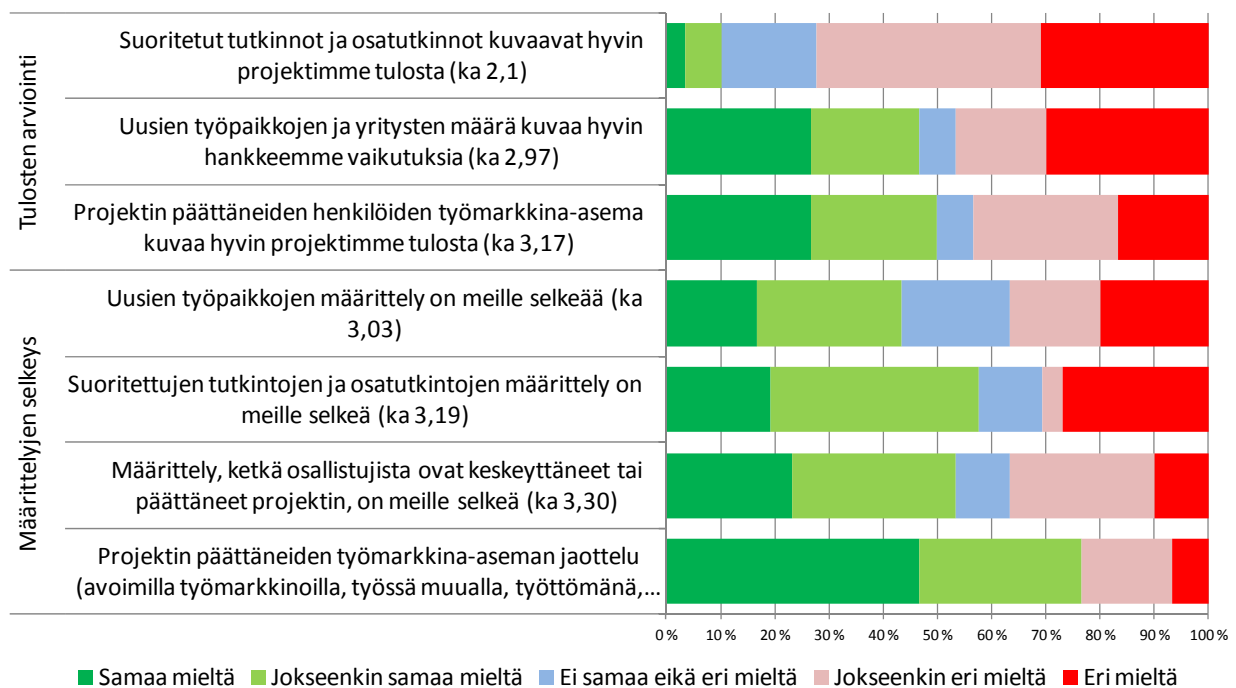
EURA2007-järjestelmään voitaisiin kerätä uusia työpaikkoja koskevaa laadullista tietoa siten, että kysyttäisiin hankkeen myötävaikutuksella syntyneet uudet työpaikat työnantajan sektorin tai työpaikan laadun (määräaikainen, osa-aikainen, toistaiseksi voimassa oleva) mukaan. Kyselyn mukaan hanketoimijat toivoivat selkeyttä ja ohjeistusta uusien työpaikkojen laskemiseen. Kehittämisehdotus: ESR-ohjelmalla tulisi olla uuden työpaikan määritelmä, joka olisi tarpeeksi väljä niin, että indikaattori tavoittaisi erityyppisten hankkeiden tulokset. Tarkempaa ohjeistusta voitaisiin antaa ohjelmittain/ hanketyypeittäin.

Hankkeiden tuloksellisuuden mittaaminen ja määrittelyjen selkeys

Hankkeiden tuloksellisuutta mittaavien indikaattorien tärkeydestä ja joidenkin EURA2007-järjestelmään sisältyvien indikaattorien määrittelyjen selkeydestä kysyttiin väittämien avulla. Tulosten arviointia koskeviin väittämiin oli otettu kolme indikaattoria: projektin päättäneiden henkilöiden työmarkkina-asema, uusien työpaikkojen ja yritysten määrä sekä suoritettut tutkimukset ja osatutkimukset. Vastaajia pyydettiin arvioimaan kuinka hyvin edellä kuvatut indikaattorit mittaavat hankkeen tulosta. Parhaiten näistä indikaattoreista näytti kuvaavaan tuloksia projektin päättäneiden henkilöiden työmarkkina-asema. Tätä tulosta selittää osal-

taan se, että pääosa vastanneista hankkeista edusti työttömien hankkeita, joille tämä indikaattori soveltui parhaiten. Heikoimmin hankkeiden tuloksia kuvasi suoritettut tutkinnot ja osatutkinnot, mikä kertonee siitä, että hankkeissa ei juuri ole tutkintojen tai osatutkintojen suorittamiseen tähtäävää koulutusta. Kuviosta 12 voidaan kuitenkin nähdä, että uudet työpaikat tai projektin päättäneiden työmarkkina-asema ei kuvaa läheskään kaikkien hankkeiden tulosta. Molempien indikaattorien kohdalla noin puolet vastaajista oli jokseenkin eri mieltä tai eri mieltä kysymyksessä estettyjen väittämien kanssa.

Indikaattorien määrittelyjen selkeydestä kysyttiin seuraavista indikaattoreista: projektin päättäneiden työmarkkina-asema, projektin keskeyttäneet, suoritettut tutkinnot ja osatutkinnot sekä uudet työpaikat. Näistä indikaattoreista projektin päättäneiden työmarkkina-aseman jaottelu oli vastaajille kaikkein selkein, sillä lähes 80 % piti sitä selkeänä. Kaikkein vaikein indikaattori oli vastaajien mielestä uudet työpaikat, sillä vain alle puolet vastaajista piti uuden työpaikan määrittelyä selkeänä. Projektin päättäneiden ja keskeyttäneiden määrittely jakoi vastaajien mielipiteitä siten, että lähes puolelle vastaajista oli epäilevä määrittelyn suhteen ja vain hieman yli 20 %:lle kriteeri oli täysin selkeä.

Kuvio 12. Tulosten arviointia ja määrittelyjen selkeyttä koskevat väittämät

Kyselyn vastauksista voi tehdä sen johtopäätöksen, että EURA2007-järjestelmän keskeiset tulosindikaattorit (projektin päättäneiden työmarkkina-asema ja uudet työpaikat) tavoittavat vain osan hankkeiden aikaansaamista tuloksista. Puolet kyselyyn vastanneista hankkeista katsoi, etteivät käytetyt tulosindikaattorit todenna hyvin hankkeiden tulosta. Toiseksi kyselystä voi tehdä sen johtopäätöksen, etteivät perustavaa laatua olevat indikaattorit ja niiden luokittelut ole selkeitä hankkeille. Erityisesti uusien työpaikkojen määrittelyyn tarvittaisiin lisää ohjeistusta.

Mikä mittaisi hankkeiden tuloksellisuutta?

Strukturoitujen kysymysten ohella hankkeilta kysyttiin avoimella kysymyksellä mitkä indikaattorit tai mittarit kuvaisivat hankkeen tulosta parhaiten. Vastaja pitivät parhaiten hankkeen tuloksellisuutta mittaavina asioina sekä määrällisiä ja laadullisia indikaattoreita, mutta myös toimintamalleihin, palvelujen kehittämiseen, yhteistyörakenteisiin sekä osaamiseen liittyviä seikkoja. Seuraavassa luetteloja niistä indikaattoreista/tekijöistä, jotka vastaajien näkemyksen mukaan kuvasivat parhaiten heidän hankkeidensa aikaansaamaa tulosta:

- Hankkeen etsimät piilotyöpaikat ja niihin työllistetyt työntekijät
- Työsuhteiden kestot tai työsuhteen laatu
- Kokeillut ja kehitetyt työmenetelmät, arviointimenetelmät, jatkoseuranta
- Muihin palveluihin tai toimenpiteisiin ohjautuminen, joka auttaa asiakasta eteenpäin
- Osallistujan subjektiiviset kokemukset

- Laadulliset vaikutukset/ laadulliset mittarit:
 - Osallistujien osallisuuden, työelämä- ja yhteiskuntavalmiuksien, työ- ja toimintakyvyn vahvistuminen, omatoimisuus, tulevaisuuden suunnitelmien selkiytyminen, pollulla eteneminen, osallistujan kehitys
- Kehitetyt hyvät käytännöt, uudet palvelut tai tuotteet
- Uudet yhteistyörakenteet
- Toimintamallien jatkuvuus tai juurtuminen
- Pidemmän aikavälin vaikutukset
- Koulutustilaisuuksien lukumäärä
- Koulutusten sisällöt (laatu)
- Taloudelliset mittarit
- Työttömyyden katkaiseminen
- Työllistyminen avoimille työmarkkinoille tai tuettuihin työpaikkoihin
- Koulutukseen hakeutuminen: tutkintoon johtava, ammatillinen
- Yritystoiminnan aloittaminen
- Tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden määrä
- Sosiaalisia vaikutuksia kuvaavat indikaattorit
- Asiakkaiden ohjautuminen hankkeisiin
- Hankkeeseen osallistuneet yritykset ja yritysyhteistyö
- Työnhakija-asiakkaiden työmarkkina-aseman muutos
- Työnantajat saavat tarvitsemaansa työvoimaa
- Toimintaan osallistuneiden määrä
- Laadullisia mittareita: Osaaminen, tietojen ja taitojen kehittyminen

Vastauksissa tuli esille se, että määrällisten indikaattorien rinnalle kaivattaisiin hankkeen laadullisia vaikutuksia todentavia indikaattoreita ja mittareita. Laadullisia tekijöitä voisivat olla osallistujien voimaantumiseen, osallisuuteen ja kehittymiseen liittyvät tekijät, jotka mahdollistavat työhön ja koulutukseen siirtymisen. Työllistymisessä laadullisia tekijöitä voisivat olla työsuhteen kesto tai laatu. Organisaatioiden henkilöstöön kohdentuvissa hankkeissa laatua voisi mitata esimerkiksi osaamisen, tietojen ja taitojen kehittyminen. Tai koulutus-

painotteisessa hankkeessa laatua voi olla koulutuksen sisältö. Osallistujien subjektiiviset kokemukset ja niiden mittaaminen ovat myös osa laadullisten vaikutusten arviointia. Eri hanketyypeille laadullisten vaikutusten mittaaminen näyttäytyy erilaisena. Hankkeissa työtömyyden katkaisu, ohjaus muihin toimenpiteisiin/palveluihin ja tuettu työllistyminen nähtiin myös tärkeäksi tulokseksi, vaikka työvoimapolitiittisten toimien ja hankkeiden ensisijaisena tavoitteena korostetaan avoimille työmarkkinoille työllistymistä. Osa vastaajista piti hankkeiden tuotostietoja, kuten osallistujien määrää ja järjestettyjen koulutustilaisuuksien määrää, tärkeinä tuloksina. Useissa vastauksissa tuotiin esille myös hankkeiden tuloksellisuutta kuvaavina asioina erityyppisten palvelujen tuottaminen (yksilölliset, räätälöidyt palvelut) sekä uusien toimintamallien ja yhteistyörakenteiden kehittämistä. Monet vastaajista korostivat myös toimintojen jatkuvuuden ja juurruttamisen merkitystä sekä tulosten pysyvyyttä todentavia indikaattoreita. Osallistujia voidaan saada siirtymään hankkeessa työhön tai koulutukseen, mutta pidemmän aikavälin seuranta antaisi tietoa ratkaisujen kestävydestä ja tulosten pysyvyydestä. Jatkavatko koulutukseen siirtyneet koulutusta vai keskeytykö koulutus? Kuinka pysyvää on työllistyminen tai ovatko perustetut yritykset toiminnassa muutaman vuoden kuluttua? Jatkuuko osallistujan hankkeessa alkuun saatu polku myöhemmin työhön ja koulutukseen? Miten hankkeissa kehitetyt palvelut ja toimintamallit jatkuvat hankkeen päättymisen jälkeen? Riippuen hankkeen toiminnasta, tavoitteista ja kohde-ryhmistä sen pitkän aikavälin vaikutukset voivat näyttäytyä erilaisina.

Kyselyyn vastaajilta tiedusteltiin myös näkemyksiä siitä, voisivatko hankkeet koota sijoitustietoja osallistujista 3 tai 6 kuukauden kuluttua siitä, kun ovat päättäneet hankkeessa. Avoimeen kysymykseen vastanneista 30 henkilöstä seitsemän (23 %) ilmoitti, että sijoittumisseurantaa voidaan tehdä tai tehdään jo tällä hetkellä. Näin vastanneista useimmat olivat ns. työhallinnon oman tuotannon hankkeissa, jolloin heillä oli mahdollisuus käyttää sijoittumisseurantaan TE-hallinnon URA-järjestelmän tietoja työnhakijoista. Vastaajista 12 (40 %) ilmoitti, että sijoittumisseurantaa ehkä voitaisiin tehdä, mutta useissa vastauksissa tuotiin esille se, että seuranta ei olisi mahdollista ilman TE-toimiston apua. Osa hankkeista kerää tai on kokeillut seurantatietojen keräämistä suoraan hankkeeseen osallistuneilta henkilöiltä, mutta kokemukset ovat vaihtelevia. Osa hankkeisiin osallistuneista ei yrityksistä huolimatta tavoiteta myöhemmin. Lisäksi vastauksissa tuotiin esille vaikeudet koota seurantatietoa hankkeen päättymisen jälkeen. Voidaanko hankkeiden toteuttajaorganisaatioita keräämään tietoa osallistujista sen jälkeen, kun hanke on päättynyt? Yhdeksän vastaajaa (30 %) katsoi, ettei sijoitusseurantatietojen kerääminen olisi mahdollista tai se olisi erittäin työlästä ja sitoisi hankkeen resursseja seurantaan. Kaksi vastaajaa (7 %) ilmoitti, että kysymys ei koske heidän hanketta tai ei osaa vastata.

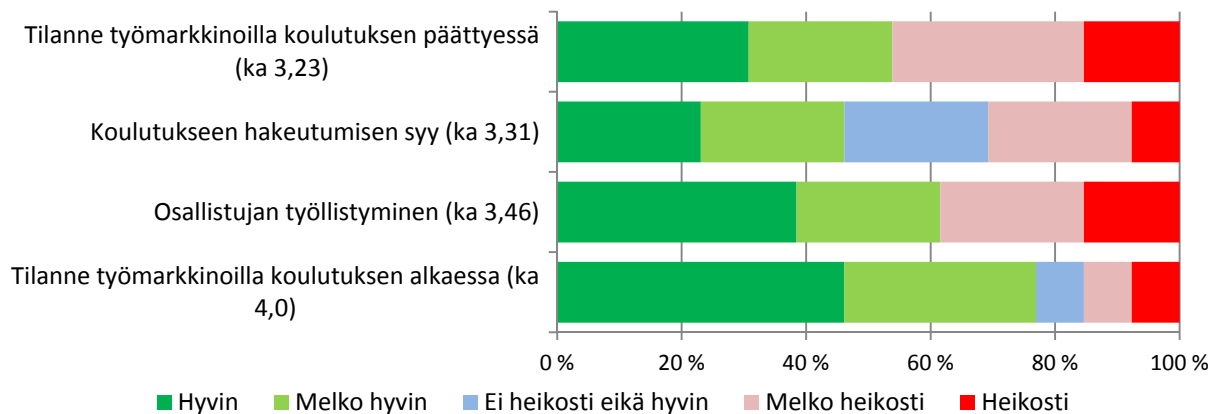
Pidemmän aikavälin seurantatietoja osallistujasta voidaan saada ensinnäkin URA-järjestelmän kautta keskitetyksi tai toinen mahdollisuus on se, että hankkeet itse keräävät seurantatiedot osallistujista. Tämä voi tapahtua ensinnäkin TE-toimistojen kautta URA-järjestelmää käyttäen, mutta se työllistäisi TE-toimistojen henkilöstöä. Toiseksi osallistujien suostumuksella hankkeet voivat ottaa yhteyttä (posti, sähköposti, puhelin) hankkeessa päättäneisiin ja koota tiedot seurantaan varten. Tämä sitoo hankkeen henkilöstöresursseja ja on erityisen työläs niissä hankkeissa, joissa osallistujamäärät ovat suuria. Hankkeista saatujen kokemusten mukaan jälkiseuranta voi olla hyödyllistä hankkeille, jotka saavat lisätietoa työllisyyspolun etenemisestä ja hankkeessa tehdyn työn vaikuttavuudesta. Kokemusten mukaan osallistujien tavoittaminen ei ole onnistunut kaikkien kohdalla, koska osa "häviää" eikä heihin saada yhteyttä. Focus-ryhmässä pidemmän aikavälin seuranta pidettiin kuitenkin tärkeänä, koska vasta pidemmällä aikavälillä ilmenee se, ovatko siirtymät työhön tai koulutuk-

seen olleet kestäviä (muistio Tuloksekas työllistäminen -hankkeen kehittämisryhmän kokouksesta 20.9.2012)

Yhteenvetona kyselyn tuloksista voidaan todeta, että osallistujien sijoittumisseuranta 3 tai 6 kuukauden tai jopa vuoden kuluttua kuluttua hankkeessa päättämisestä pidetään tärkeänä, mutta seuranta onnistuisi parhaiten TE-hallinnon URA-järjestelmästä keskiteysti alueellisesti tai TEM:n tasolla. Ongelmana on kuitenkin se, että URA-järjestelmästä ei saada tietoa osallistuneiden sijoittumisesta työmarkkinoille niiden osalta, joiden työnhaku on päättynyt mutta jotka eivät ole ilmoittaneet työnhauksen päättymisen syytä. Aiempien tutkimusten mukaan valtaosa tästä ryhmästä on työllistynyt avoimille työmarkkinoille, mutta osa on voinut siirtyä myös työvoiman ulkopuolelle tai opiskelemaan. Luotettavinta URA-järjestelmästä saatava seurantatieto on niiden osalta, jotka ovat työnhakijoina tai työvoimapolitiittisissa toiminna. Seurantatietojen luotettavuutta lisää se, kun URA-tietoihin yhdistetään muita rekisteritietoja (esim. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tiedot).

5 Osallistujapalautteet arvioinnin välineinä

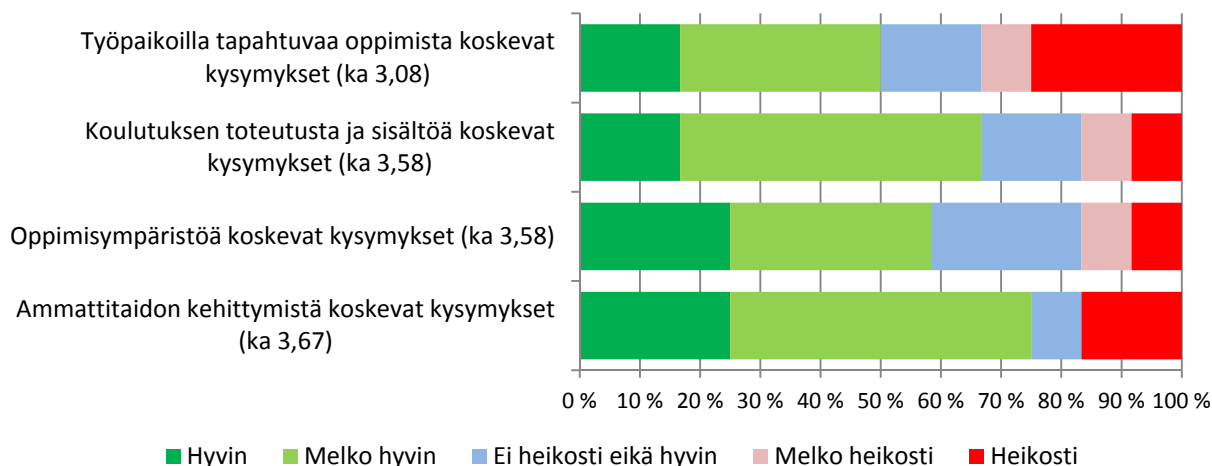
Lähes kaikki kyselyyn vastanneet hankkeet keräsivät osallistujapalautetta jossain muodossa, ja lähes 40 % hankkeista käytti OPAL-järjestelmän palautteita. OPAL-palautetta käytetään sellaisissa työllisyshankkeissa, joissa on mukana työvoimakoulutusta. Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan OPAL-palautteen soveltuvuutta hankkeen osallistujien palautteeksi. Arvioiden mukaan ESR-rahoitteisten hankkeiden näkökulmasta tilanne työmarkkinoilla koulutuksen alkaessa koettiin hyödyllisimmäksi taustakysymykseksi. Tilanne työmarkkinoilla koulutuksen päättyessä -kysymys koettiin vähimmän sopivaksi. (Kuvio 13.)

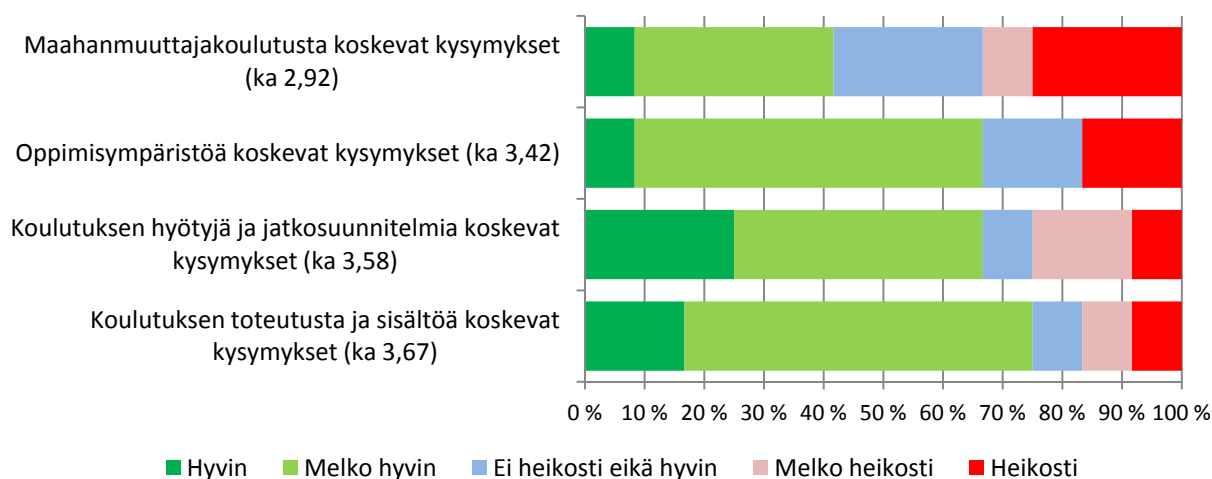
Kuvio 13. Arviot OPAL-palautteen yleisten kysymysten soveltuvuudesta hankkeen osallistujien palautteeksi

Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan myös OPAL-palautteen ammatillisen koulutuksen kysymysten sopivuutta hankkeiden osallistujapalautteena. Parhaiten osallistujapalautteeksi sopivat ammattitaidon kehittymistä koskevat kysymykset, sillä 75 % vastaajista arvioi ammattitaidon kehittymistä koskevat kysymykset soveltuvan hyvin tai melko hyvin hankkeen osallistujapalautteeksi. Myös oppimisympäristöä ja koulutuksen toteutusta ja sisältöä koskevia kysymyksiä pidettiin yleisesti melko hyvin hankkeen palautteeksi sopivina. Työpaikoilla tapahtuvaa oppimista koskevat kysymykset arvioitiin soveltuvan näistä kysymyksistä heikoimmin hankkeille. (Kuvio 14.)

Kyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan OPAL-palautteeseen kuuluvien ohjaavan koulutuksen kysymysten soveltuvuutta hankkeiden osallistujapalautteena. Arvioiden mukaan parhaiten OPAL-palautteen kysymyksistä soveltui ESR-hankkeille koulutuksen toteutusta ja sisältöä sekä koulutuksen hyötyjä ja osallistujien jatkosuunnitelmia koskevat kysymykset. Kaikkein heikoimmin arvioitiin hanketyöhön soveltuviksi maahanmuuttajakoulutusta koskevat kysymykset. (Kuvio 15.)

Kuvio 14. Arviot OPAL-palautteen ammatillisen koulutuksen kysymysten soveltuvuudesta hankkeen osallistujien palautteeksi

Kuvio 15. Arviot OPAL-palautteen ohjaavan koulutuksen kysymysten soveltuvuudesta hankkeen osallistujien palautteeksi

Kyselyssä vastaajien oli mahdollisuus kuvata sitä, mistä teemoista hankkeet toivoisivat saavansa osallistujapalautetta, jota nyt ei kuulu OPAL-palautteeseen. Vastaajat toivoivat esimerkiksi osallistujien itsearviointia, sillä tällä hetkellä arviointikysymykset kohdentuvat enemmän oppimisympäristön, koulutuksen toteutuksen, koulutuksen sisällön sekä kouluttajan arviointiin. Lisäksi haluttiin kysymysten keskittämistä ytimekkäästi osallistujan kokemuksiin hyötyihin. Osallistujien kannalta turhat kysymykset toivottiin voitavan ohittaa ja kysymysten eriyttämismahdollisuutta esitettiin. Lisäksi ehdotettiin sitä, arvioinnissa osallistuja vertailisi koulutusta johonkin aikaisempaan vastaavaan koulutuskokemukseen vaikutusten esille saamiseksi. Osallistujan omaa arviota osaamisen lisääntymistä ja työllistymistä tukevista tekijöistä toivottiin palautekyselyyn. Osallistujilta toivottiin kysyttävän myös opiskelun aikaisesta toimeentulosta sekä koulutuksen saavutettavuudesta (liikkuminen).

Vaikka OPAL-palautekysely ei kaikin osin vastannut hankkeiden tarpeita, niin OPAL-palautetta pidettiin tärkeänä ja yleensä sitä käsiteltiin tarkasti. Vastausten perusteella OPAL-palautteesta välitettiin pääsääntöisesti tietoa hankkeen yhteistyötahoille, taustaorganisaatiolle, ohjausryhmälle ja TE-toimiston yhdyshenkilölle. Palautetta käytetään myös toimintamallin kehittämisessä ja koulutusjaksojen suunnittelussa. Vastauksissa esitettiin toiveita myös palautetietojen välittämisestä esimerkiksi rahoittajille. Vastaajat kiinnittivät huomiota myös OPAL-palautteen sopimattomuuteen maahanmuuttajien kohdalla. Hankkeissa käytetään lisäksi usein omia palautteita ja koulutuksista saatetaan kerätä vapaamuotoista palautetta, jota pidettiin informatiivisempana kuin OPAL:ia.

Hankkeilta kysyttiin tulisiko ESR-rahoitteisiin työllisyys Hankkeisiin osallistujille olla yhtenäinen ja vertailukelpoinen palautekysely. Vastaajista 60 % katsoi, ettei hankkeilla tulisi olla yhtenäistä palautekyselyä, ja 40 % oli sitä mieltä, että hankkeilla voisi olla yhtenäinen palautekysely. Palautekyselyyn negatiivisesti suhtautuneet näkivät suurimpana ongelmana sen, että hankkeet ovat niin erilaisia, että yhtenäisen palautekyselyn laatiminen olisi vaikeaa. Palautekysely ei mahdollisesti tavoittaisi hankkeiden monimuotoisuutta, erilaisia tavoitteita, alueita ja kohderyhmiä. Vastauksissa nähtiin kuitenkin yhtenäinen palautekysely mahdollisena, mikäli siihen saataisiin erilaisia osioita, jotka olisivat hankekohtaisesti käytettävissä. Kyselyn vastauksissa tuotiin esille myös maahanmuuttajien vaikeudet vastata kyselyihin, ja tarpeet kielen ja kulttuurin huomioimiseen. Vastauksissa ehdotettiin myös sitä, että hankkeiden toteuttajia veloitettaisiin keräämään osallistujapalautetta.

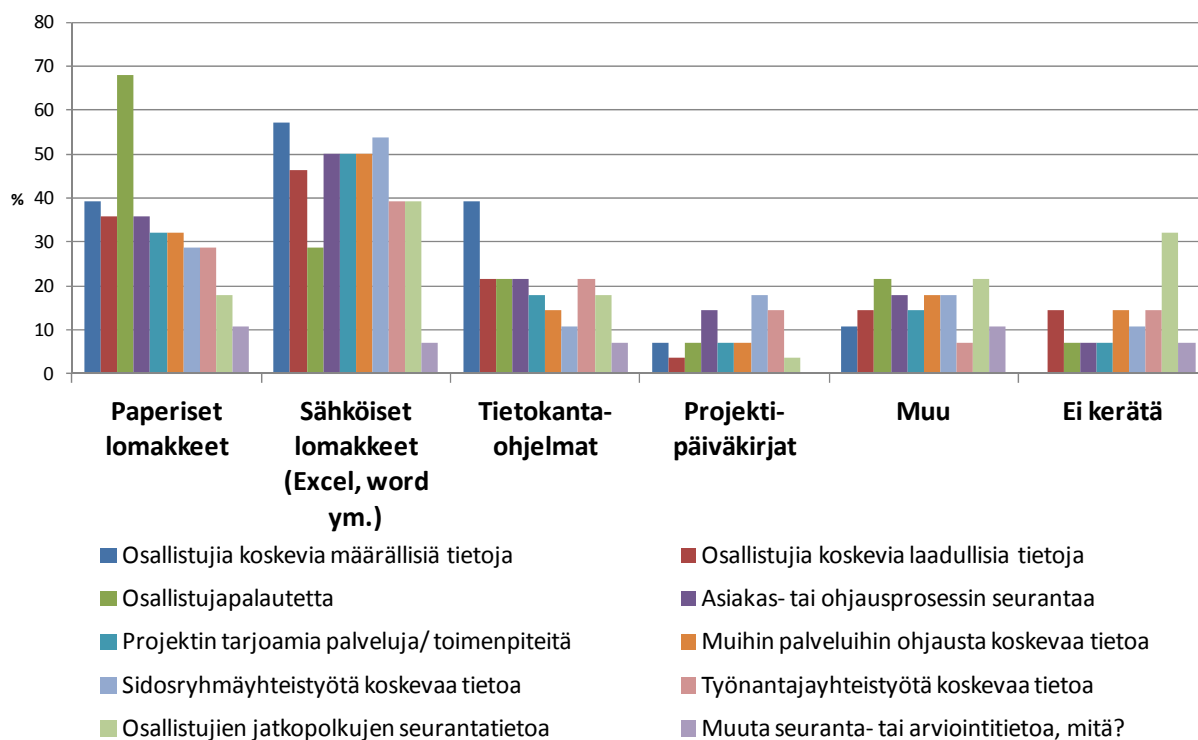
Yleisesti voidaan todeta, että OPAL:in kysymykset painottuvat koulutuksen ja kouluttajien arviointiin, eikä siinä ole osallistujan itsearviointia koulutukseen sitoutumisesta, opiskelijan omista ponnisteluista tai etenemisestä työllistymispolulla. Osallistujapalautte on kuitenkin hankkeille ja koulutuksen järjestäjille tärkeää toiminnan kehittämisen näkökulmasta ja on osa hankkeen laadullista arviointia. Palautekyselyä kehittämällä ja kysymyksiä eriyttämällä hankkeille ja eri hanketyypeille paremmin soveltuvaksi sekä lisäämällä osallistujan itsearviointia, voitaisiin saada palautteesta enemmän hyötyä sekä hankkeiden kehittämistavoitteiden että arvioinnin näkökulmasta.

OPAL:issa on mahdollisuus koulutuksen järjestäjän omiin lisäkysymyksiin, joita koulutuksen järjestäjä voi lisätä enintään 10 kpl. Tämä mahdollisuus on ilmeisesti vähän käytetty. Näiden kysymysten käytön myötä kouluttaja tai hanke voisi saada osuvampaa palautetta ja suuremman hyödyn OPAL-palautteesta. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan ratkaisisi yhtenäisen vertailukelpoisen palautteen saamista vaikuttavuuden arviointiin, jos jokaisella kouluttajalla ja hankkeella olisi erilaiset kysymykset. Yksi mahdollisuus osallistujapalautteen saamiseen olisi edellyttää hanketoimijoilta OPAL:n käyttöä sekä tiettyjen, samojen kysymysten lisäämistä OPAL:iin hanketyypeittäin/ kohderyhmittäin. Lisäksi OPAL-kysymyksistä on olemassa erilaisia kieliversioita (suomi, ruotsi, englantia, venäjä, viro, somalia, ranska, arabia), mutta ilmeisesti kieliversiot eivät ole laajasti käytössä.

Lopuksi voidaan todeta, että OPAL:in tyylinen yhtenäinen palautekysely ESR-rahoitteisten hankkeiden osallistujille olisi mahdollista rakentaa niin, että siinä olisi kaikille osallistujille ja hankkeille yhteisiä kysymyksiä sekä hanketyypeittäin ja kohderyhmittäin erillisiä osioita. Tällainen palautekysely toisi hankkeiden osallistujien kokemaa laadullista vaikuttavuutta esille.

6 Hankkeiden seurannan ja arvioinnin välineet ja tiedon hyödyntäminen

EURA-seurannan ja OPAL-palautteen ohella hankkeet tekevät omaa seuranta- ja arviointia sekä käyttävät tähän erilaisia välineitä. Hankkeilta kysyttiin mitä tietoa ne keräävät ja millaisia välineitä tiedon keräämisessä käytetään (kuvio 16.)

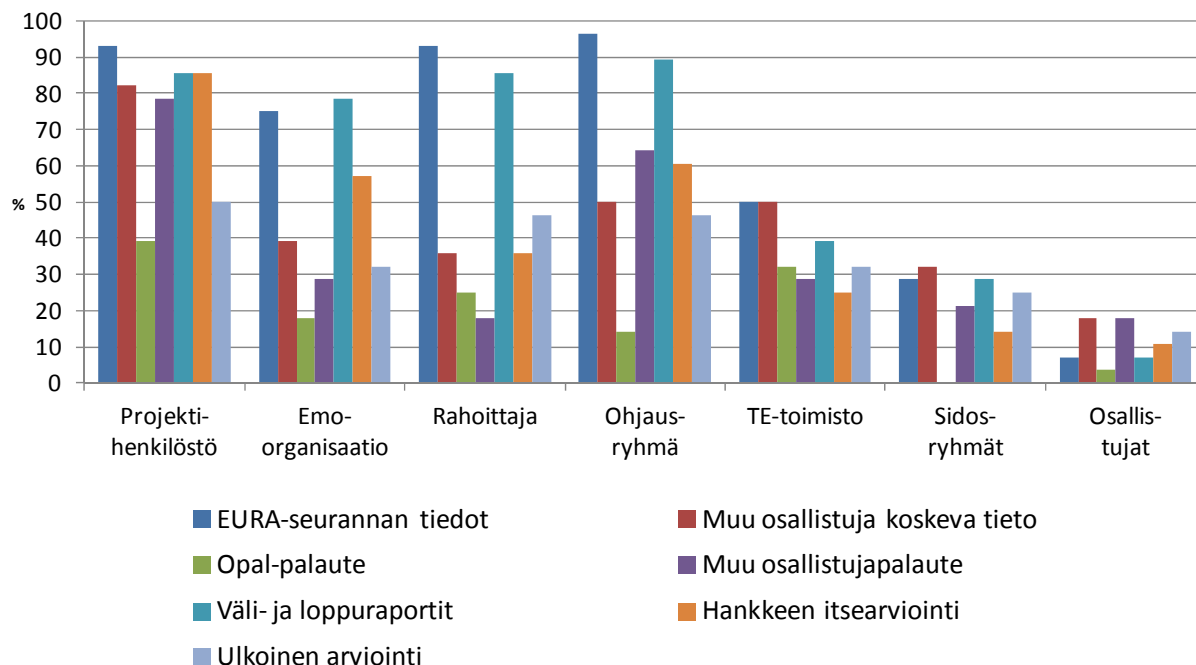

Kuvio 16. Hankkeiden seurannassa käyttämät välineet

Kyselyn perusteella voidaan todeta, että hankkeilla on käytössä erilaisia sähköisiä lomakkeita ja välineitä, joita käytetään erityisesti seurattaessa osallistujia koskevia määrällisiä ja laadullisia tietoja, asiakas- ja palveluprosessien etenemistä sekä sidosryhmäyhteistyötä. Osallistujia koskevia määrällisiä tietoja seurattaessa käytetään usein myös tietokantaohjelmia. Hankkeilla on käytössä paperisia lomakkeita ja erityisesti osallistujapalautteita kerätään paperisilla lomakkeilla. Projektipäiväkirjoja käytetään vähemmän ja niiden käyttö kohdentuu sidosryhmien ja yritysten kanssa tehtävään yhteistyön seurantaan sekä asiakas- ja ohjausprosessien seurantaan. Noin 30 % vastaajista ilmoitti, ettei osallistujien jatkolokujen seuranta tehdä lainkaan. Jatkolokujen seurannan mielekkyydessä ja mahdollisuuksissa polkujen seurantaan on luonnollisesti hankekohtaisia ja kohderyhmistä johtuvia eroja.

Avoimissa vastauksissa tuli esille, että hankkeet voivat käyttää seurannassa taustaorganisaatioidensa tietokantaohjelmia seurantaan tai joissakin tapauksissa hankkeissa on myös tehty kehittämistyötä omien tietokantaohjelmien kehittämiseksi. Muita seuranta- tai arviointivälineitä, joita hankkeissa käytettiin, olivat mm. sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin kehitetty Bikva-arviointi sekä hankkeeseen osallistujien kirjoittama blogi. Hankkeilla on käytössään erilaisia sekä itse kehitettyjä että muiden kehittämiä sähköisiä arviointityövälineitä. Seurannassa ja arvioinnissa hyödynnetään yleensä Wordia, Exceliä, Webropolia jne., mutta

myös Access-tietokantaa. Arvioinnissa on voitu kehittää mittaristoja ja lomakkeita esim. osallistujien kokemista vaikutuksista tai mittaristoja ollaan parhaillaan kehittämässä. Seurannassa ja arvioinnissa voidaan käyttää hankkeen luonteesta ja toteuttajatahosta riippuen myös valmiita esim. terveydentilan testejä ja kyselyjä.

Kuvio 17. Seuranta- ja arviointitiedon välittäminen ja hyödyntäminen

Seuranta- ja arviointitietoa välitetään hankkeissa odotetusti eniten projektihenkilöstölle. Puolet vastaajista ilmoitti, että hankkeella on ulkoista arviointia, josta tiedot välittyvät hankkehenkilöstön ohella usein miten ohjausryhmälle ja rahoittajalle. Ohjausryhmälle välitetään EURA-seurannan sekä hankkeen väli- ja loppuraporttien ohella usein tietoa myös osallistujapalautteista ja hankkeen itsearviointista. Rahoittajalle välittyvät hankkeesta EURA-seurannan tiedot, hankkeen väli- ja loppuraportit sekä ulkoiset arvioinnit, mutta harvemmin hankkeen muuta seuranta- tai arviointitietoa. Hankkeiden emo-organisaatioille välitetään useimmiten EURA-seurannan tietoja, hankkeen väli- ja loppuraportit sekä hankkeen itsearviointit, mutta harvemmin osallistujia koskevia tietoja, osallistujapalautteita tai ulkoista arviointia. Osa hankkeista välittää TE-toimistolle tasaisesti kaikkea seuranta- ja arviointitietoa hankkeesta, mutta TE-toimistolle välitetään yllättävän niukasti tietoa, vaikka se on hankkeiden yksi keskeisistä yhteistyötahoista ja projektin osallistujat usein ohjautuvat hankkeisiin TE-toimistojen kautta. Oleellista tässä olisi huomioida myös se, millä tavoin ja millaista tietoa TE-toimistot saavat hankkeista. Yhteiskehittäminen työllisyystoimien alalla tukisi hankkeissa kehitettyjen toimintatapojen juurtumista ja edesauttaisi työllisyysprosessien joustavaa edistymistä asiakastasolla. Vähiten hankkeiden arviointi- ja seurantatietoja välitetään sidosryhmille ja hankkeisiin osallistujille. Sidosryhmille välitettävä tieto hankkeesta voi olla eri muodoissa esitteinä jne. Osallistujilta hankkeet keräävät paljon palautetta, mutta palautteiden tuloksia ei juuri käsitellä enää osallistujien kanssa. Asiakkaiden ja osallistujien osallistaminen laatu- ja arviointiprosesseihin on tullut yhä yleisemmäksi ja tähän kannattaisi kiinnittää huomiota ESR-hanketoiminnassakin.

Yleishuomiona voidaan todeta, että hankkeissa kerätään paljon seurantatietoa ja tehdään arviointia (itsearviointia) sekä kehittämistyötä. Hankkeet hyötyisivät yhteisestä vertailukehittämisestä ja oppimisesta koska osassa hankkeista seuranta- ja arviointivälineiden kehittämistyössä ollaan pitkällä, kun taas aloittavat hankkeet ovat käynnistämässä

7 Hankkeiden terveiset seuranta- ja palautejärjestelmien kehittäjille

Kyselyyn vastaajilla oli mahdollisuus lähettää terveisiä EURA2007-järjestelmän ja OPAL-järjestelmän kehittäjille. Vastaukset voi tiivistää seuraaviin teemoihin:

- Hankkeet toivoivat seuranta- ja palautejärjestelmiin (EURA, OPAL) liittyvää koulutusta. Koulutuksesta voisi olla hyötyä kriteerien ja määrittelyjen yhdenmukaisemman tulkitsemisen kannalta. Koulutuksesta hyötyisivät erityisesti uudet toimijat projektikentällä.
- Hankkeet toivoivat myös määritelmiin ja kriteereihin selkeyttä ja yksinkertaisuutta. Toivottiin selkeitä ohjeita ja helppokäyttöisiä seurantajärjestelmiä.
- Haluttaisiin taloudellisia kriteereitä seurantaan (mitä säästöjä yhteiskunnalle koituu siitä, että hankkeisiin osallistujat siirtyvät palkkatyöhön)
- Y-tunnuksiin perustuva määrällinen seuranta ei anna oikeaa kuvaa yritysysteistyön laajuudesta, koska yrityksillä, joilla on useita toimipisteitä, on vain yksi Y-tunnus.
- Toivottiin käyttöön laadullisia mittareita ja asiakasnäkökulmaa enemmän esille. Hankkeen vaikutukset osallistujiin eivät välttämättä näy työmarkkina-aseman muutoksena, vaan muutoin työllisyyspolulla tapahtuvana edistymisenä esim. voimaantumisenä.
- Toivottiin maahanmuuttajien erityisyyden huomioimista seurannassa.
- Seurantatiedon hyödyntämiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Palautetta seurannasta toivottiin hanketoimijoille ja hankkeiden sidosryhmille. Seuranta- ja arviointitietoa olisi hyvä käsitellä yhdessä hankkeiden toteuttajien kanssa. Hankkeiden vertailevaa ja arvioivaa kehittämistä toivottiin.
- Palautteen mukaan hankkeiden tavoitteet ja seurantakriteerit eivät kohtaa kaikilta osin.
- Ehdotettiin, että EURA-seurannasta voisi kehittää työkalun myös hanketoimijoille. Osallistujatiedot olisi voitava syöttää taustalomakkeelle samaan tapaan kuin yritystiedot, ja ohjelma laskisi itse niistä tarvittavat luvut (kuinka paljon naisia jne.)

8 Johtopäätöksiä ja suosituksia

ESR-hankkeiden toiminnan ja tuloksellisuuden seurantaan rakennetut järjestelmät mahdollistaisivat kerätyn tiedon nykyistä paremman käytön hankkeiden tuloksellisuuden arviointiin, jos järjestelmiä kehitettäisiin myös arviointitiedon tuottamista silmällä pitäen. Nykyään järjestelmät tuottavat tietoa hankkeiden seurantaan ja hallinnointiin, jota ohjelmien ulkoinen arviointi hyödyntää soveltuvin osin sekä kerää arvioinnin tarpeisiin erillisiä aineistoja esimerkiksi tekemällä hanketoimijoille kyselyjä. Voisiko ESR-projektien seuranta, väliraportointia, määrärahaseurantaa sekä osallistujapalautteita suunnitella niin, että se palvelisi paremmin myös hanketoiminnan vaikuttavuuden todentamista?

Tehdyn kyselyn mukaan EURA2007-seuranta ja OPAL-palaute tavoittavat vain osan hankkeiden aikaansaamasta tuotoksesta ja tuloksellisuudesta. Iso osa hankkeiden toimintaa ja tulosta jää mittarien tavoittamattomiin, kun hankkeiden tavoitteet ja seuranta eivät kohtaa toisiaan. Hankkeiden tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnissa olisi tärkeää, että hankkeita voitaisiin helposti tyyppitellä kohderyhmien, projektin tavoitteiden, hanketta toteuttavan organisaatiotahon, hankkeen toiminta-alueen jne. suhteen. Edellä mainitut tekijät voisivat toimia hankkeiden tyyppittelyn indikaattoreina (ks. Aro ym. 2007). Näin hankkeiden toimintaa ja tuloksellisuutta voitaisiin tarkastella suhteessa projektityyppeihin (kohderyhmiin, tavoitteisiin) tai toiminta-alueeseen. Seurantaa tulisi voida eriyttää hanketyypeittäin siten, että eri hanketyypeille olisi omia seurantakriteereitä ja mittareita yhteisten mittarien lisäksi. Kyselyn mukaan parhaiten EURA2007-seuranta näyttäisi sopivan työttömiin kohdentuville hankkeille, vaikka siinäkin on ongelmia. Jos seurantakriteereitä voitaisiin eriyttää hanketyypeittäin, niin hankkeiden tavoitteet ja tulosten mittaaminen lähentyisivät toisiaan ja seurantatietoja voitaisiin hyödyntää paremmin arvioinnissa.

Seuranta tuottaa lähinnä määrällistä tietoa, ja monet kyselyyn vastanneet hankkeet toivoivat, että hankkeiden tulosta arvioitaessa tulisi olla käytössä myös laadullisia mittareita. Miten laadullista tietoa voitaisiin tuottaa, laadullista tulosta mitata sekä tietoa hyödyntää? Kun kyse on suuresta hankemäärästä, niin laadullisen vaikuttavuuden todentamiseen tarvitaan kuitenkin mittaristoja ja tiedon on oltava numeraalisessa muodossa. Väliraportteihin on kirjattu paljon laadullista tietoa hankkeiden toteutuksesta, mutta raportoinnin taso vaihtelee ja tieto jää nykyisellään paljolti hyödyntämättä koska viranomaisilla ei ole resursseja käsitellä kaikkea tietoa. Väliraportointia voisi kehittää niin, että niistä saatava tietoa olisi yhdenmukaisempaa ja lisäksi väliraportointiin voitaisiin yhdistää (esim. kerran vuodessa täytettävä arviointiosuus) numeraalista tietoa esim. arviointia hankkeen toteutuksen etenemisestä, tavoitteiden saavuttamisesta. Tällä hetkellä ohjelman ulkoinen arviointi (Tempo Economics Oy & Ramboll Management Consulting 2010 ja 2011) tekee kyselyjä hanketoimijoille jatkuvan arvioinnin periaatteen mukaisesti, mutta tiedon kerääminen voisi kytkeytyä väliraportointiin, jolloin erillisten kyselyjen tarve vähenisi. Hankkeen toteutuksen ja tavoitteiden saavuttamisen arviointia voisi tehdä paitsi hankkeen toteuttajataho, niin myös sidosryhmät esim. ohjausryhmätyöskentelyn avulla.

Osallistujapalautteet ovat osa laadullista arviointia. Kyselyyn vastaajat suhtautuivat epäillen yhtenäiseen ESR-hankkeiden osallistujien palautekyselyyn. Kysely tuottaisi kuitenkin yleistettävissä olevaa laadullista arviointitietoa, jos palautekyselyä pystyttäisiin eriyttämään projektityypeittäin tai kohderyhmittäin siten, että kyselyssä olisi kaikille yhteisiä osioita ja kohderyhmäkohtaisia erityiskysymyksiä. Palautekyselyn tulisi sisältää osallistujan itsearviointia omasta edistymisestään ja hankkeista saaduista hyödyistä. Yksi mahdollisuus olisi käyttää OPAL-järjestelmän mahdollistamaa kouluttajakohtaisia lisäkysymyksiä niin, että eri

kohderyhmille olisi ESR-hankkeille laadittu omat kysymykset, joita tulisi käyttää osallistujien palautteita kerätessä. Kokonaisuuden kannalta järkevintä olisi, että sama palautejärjestelmä tuottaisi hankkeiden tarvitseman palautteen. Tällä hetkellä hankkeilla on omia palautejärjestelmiä, koska OPAL-palautetta eivät kaikki käytä ja se ei anna hankkeissa toimintojen kehittämisen kannalta riittävää tietoa.

Muiden itsearviointiin perustuvien laadullisten mittarien käyttäminen olisi mahdollista esimerkiksi niin, että osallistajat vastaisivat laadullista vaikuttavuutta mittaaviin kysymyksiin hankkeeseen tullessaan ja toisen kerran hankkeen päätösvaiheessa. Järjestelmä laskisi muutoksen esimerkiksi osallistujan kokemuksen voimaantumisen, elämönhallintatunteen vahvistumisen yms. suhteen. Toistaiseksi tällainen laadullinen mittaristo puuttuu, mutta kehittämis- ja kokeilutyötä mittaristojen suhteen ollaan parhaillaan tekemässä. Yhtenäinen järjestelmä mahdollistaisi tulosten tarkastelun kohderyhmittäin, hanketyypeittäin, osallistujaryhmittäin (ikä, sukupuoli jne.) tai hankkeittain. Hanketyön kannalta olisi tärkeää, jos samaa järjestelmän mittaristoa voisi hyödyntää hanketasolla toiminnan arvioinnissa ja kehittämisessä.

EUORA2007-järjestelmään voitaisiin kerätä uusia työpaikkoja ja/tai työllistymistä koskevaa laadullista tietoa siten, että kysyttäisiin hankkeen myötävaikutuksella syntyneet uudet työpaikat työnantajan sektorin tai työpaikan laadun (määräaikainen, osa-aikainen, toistaiseksi voimassa oleva) mukaan. Kyselyn mukaan hanketoimijat toivoivat selkeyttä ja ohjeistusta uusien työpaikkojen laskemiseen.

Osallistujien työmarkkinoille sijoittumisseuranta onnistuisi parhaiten TE-hallinnon URA-järjestelmästä keskitetysti osallistujille annettujen projektikoodien perusteella. Ongelmana on kuitenkin ollut se, että järjestelmästä ei ole pystytty erottamaan eri kohderyhmiä tai hankkeiden toimenpiteitä muista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä ja se, että URA-järjestelmästä ei saada tietoa osallistuneiden sijoittumisesta työmarkkinoille niiden osalta, joiden työnhaku on päättynyt mutta jotka eivät ole ilmoittaneet työnhaun päättymisen syytä. Aiempien tutkimusten mukaan valtaosa tästä ryhmästä on työllistynyt avoimille työmarkkinoille, mutta osa on voinut siirtyä myös työvoiman ulkopuolelle tai opiskelemaan. Luotettavinta URA-järjestelmästä saatava seurantatieto on niiden osalta, jotka ovat työnhakijoina tai työvoimapolitiittisissa toimissa. ESR-toimien vaikuttavuutta voidaan seurata jälkeinpäin käyttämällä hyväksi sekä URA-järjestelmän että Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoa, mutta tarkastelu voidaan tehdä jälkikäteen, sillä seurantatietoa saadaan noin kahden vuoden viiveellä. (Sihto, Tuomaala ja Sardar 2012).

Tällä hetkellä ESR-hankkeet määrittävät eri indikaattoreita omista lähtökohdistaan ja suhteessa hankkeen luonteeseen/tavoitteisiin eri tavoin, koska yhtenäisiä ohjeita ja määritelmiä ei ole. Osa hankkeista on tehnyt hyvin yksityiskohtaiset määritelmät esim. sille mikä on uusi työpaikka, osa ei ilmoita niitä ollenkaan johtuen määrittelyn vaikeudesta ja osa ilmoittaa kaikki työllistymiset uudeksi työpaikaksi. Luotettavuutta ja vertailtavuutta voitaisiin lisätä selkeyttämällä seurantakriteerien ohjeistusta. ESR-ohjelmalla tulisi olla uuden työpaikan määritelmä, joka olisi tarpeeksi väljä niin, että indikaattori tavoittaisi erityyppisten hankkeiden tuloksena syntyneet uudet työpaikat. Tarkempaa ohjeistusta voisi olla sen lisäksi ohjelmittain/hanketyypeittäin.

Tarkempaa erittelyä myös työmarkkinoille siirtymisen suhteen tulisi harkita. Työllistymisen laatua voitaisiin mitata samalla tavalla kuin uusien työpaikkojen laatua. Tällä hetkellä työllistymistä tai koulutukseen siirtymistä mittaaviin indikaattoreihin ei liity tarkempaa määrittelyä siitä, minkä kestoinen työllistyminen tai työsuhte laskentaan tulokseksi. Koulutukseen siirtymisen osalta ei myöskään ole eroteltu ammatillista koulutusta muusta esim. val-

mentavasta tai ohjaavasta koulutuksesta. Näillä erittelyillä ja tarkennuksilla voitaisiin saada laadullista tietoa työmarkkinoille sijoittumisesta hankkeen jälkeen.

Seuranta- ja arviointitiedon parempaan hyödyntämiseen kannattaisi kiinnittää huomiota niin, että tietoa arvioinnin tuloksista palautuisi myös hanketoimijoille. Indikaattorien tarkoituksena on tuottaa ESR-toiminnan vaikuttavuudesta tietoa makrotasolla (ohjelmatasolla). Arvioinnissa tarvittavaa tietoa välitetään hanketasolta, mutta toimijat eivät juuri saa palautetietoa hankkeiden vaikuttavuudesta. Arviointeja voisi kehittää niin, että ne tuottaisivat myös aluetason tietoa vaikuttavuudesta ja että hankkeille kerrottaisiin arvioinneista saadusta tuloksista. Hankkeet hyötyisivät myös yhteisestä vertailukehittämisestä ja oppimisesta.

ESR-toiminnalla on arvioitu olevan sellaisia vaikutuksia, jotka ilmenevät pitemmällä aikavälillä, mutta joiden todentaminen on ongelmallista (Ryynänen 2011). ESR-toiminnan vaikutuksia mitataan hankkeiden toiminnan aikana tai hankkeiden päättyessä, mutta pitkällä aikavälillä vaikutusten arvioimiseen tarvitaan jälkikäteen tehtävää seurantaa. Vaikutusten todentamisessa jälkikäteen on omat pulmansa. Yksilötason vaikutuksia on arvioitu käyttämällä rekisteriaineistoja, lähinnä URA-järjestelmää sekä Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoa (Sihto, Tuomaala, Sardar 2012; Aho, Kunttu 2001; Aho, Koponen 2005; Aho, Koponen 2007; Hämäläinen, Tuomala 2006). ESR-hankkeisiin osallistuvien käsittely yhtenä ryhmänä ja vertaaminen muihin työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistuneisiin ryhmiin, ei aina anna riittävällä tarkkuudella hyödyllistä tietoa. ESR-hankkeisiin osallistuu hyvin monenlaisia ryhmiä, joiden edellytykset tai tavoitteet avoimille työmarkkinoille työllistymisen suhteen ovat erilaiset. Lisäksi hankkeiden ensisijaisena tavoitteena ei aina ole työllistyminen, vaan tavoitteena voi olla sosiaalisen osallisuuden lisääminen, voimaantumisen vahvistaminen tai syrjäytymisen ehkäisy, jolloin työmarkkinoille sijoittuminen ei ole tavoitteiden saavuttamisen arviointiin osuva mittari. Arvioinnissa voi jäädä avaamatta myös hankkeiden musta laatikko, koska saadun tiedon perusteella ei tiedetä mitkä hankkeiden sisältämistä toimenpiteistä ovat vaikuttavia. Yksi seurannan ongelma on ollut siinä, että seurantatietoja on saatu vain työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistuneista hankkeisiin osallistujista sekä se, että tietoja saadaan kahden vuoden viiveellä. Hankkeista tehtyjen tapaustutkimusten perusteella tiedetään, että tehokkaimpia työllisyystoimet ovat silloin, kun ne kohdentuvat palveluja eniten tarvitseviin (osuvuus). Vaikuttavuusarvioinneissa tulisi ottaa huomioon eri toimenpiteisiin valikoituminen. Lisäksi hankekohtaisten arviointien perusteella tiedetään, että osallistujan työllistymiseen ei välttämättä vaikuta yksi työvoimapolitiittinen toimenpide, vaan useamman toimenpiteen kokonaisuus sekä hankkeen tarjoama yksilöllinen tuki ja ohjaus toimenpiteiden rinnalla (Kurvinen 2007; Jolkkonen, Kurvinen 2012a; Jolkkonen, Kurvinen 2012b.)

Yksilövaikutusten lisäksi hankkeilla odotetaan olevan vaikutuksia mm. osaamiseen sekä toimintamallien, palvelujen, tuotteiden tai yhteistyöverkostojen kehittämiseen. Nämä vaikutukset todennäköisesti näkyvät vasta pidemmällä aikavälillä, mutta kuinka hanketoiminnan vaikutuksia osaamiseen, toimintamallien tai yhteistyörakenteiden kehittymiseen sekä hanketoiminnan voidaan arvioida? Hankkeiden kehittämiä toimintamalleja ja yhteistyörakenteita kuvataan hankkeiden väliraporteissa. Yksi tapa arvioida ja tuoda uusia toimintatapoja näkyväksi on ollut kerätä hyviä käytäntöjä ja levittää näistä tietoa. Pidemmän aikavälin vaikutusten arvioimiseksi tarvitaan myös jälkikäteen tehtäviä tutkimuksia, vertailuja ja arviointeja.

Tiivistetysti voidaan tehdä seuraavia ehdotuksia projekti- ja yksilötason arviointijärjestelmän kehittämiseen olemassa olevan järjestelmän pohjalta:

Hankeseuranta (EURA2007):

- Hanketyypittely (esim. hankkeen tavoitteiden ja kohderyhmien perusteella)
- Seurantaindikaattorien eriyttäminen hanketyypeittäin (työllistäminen, syrjäytymisen ehkäisy, osaamisen kehittäminen jne) kaikille yhteisten indikaattorien ohella.
- Seurantakriteerien selkeyttäminen ja ohjeistaminen. (mikä on uusi työpaikka, milloin osallistuja on keskeyttänyt, jne.) Uuden työpaikan käsite osoittautui erityisen hankalaksi ymmärtää hanketoimijoiden keskuudessa, joten tähän tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Täyttöohjeisiin tulisi tehdä hyvät selkeät määritelmät kullekin indikaattorille niin, että eri toimijoiden tulkinnat indikaattoreista olisivat mahdollisimman yhtenevät. Lisäksi huomiota tulisi kiinnittää hanketoimijoiden kouluttamiseen, jossa perehdytettäisiin toimijoita seurantaan ja indikaattorien käyttöön.
- Laadullisten indikaattorien lisääminen. (esim. työllistymisen, koulutuksen ja uusien työpaikkojen kohdalle) esimerkiksi seuraavalla tavalla: kuinka moni työllistymisestä on toteutunut tai uusista työpaikoista on syntynyt yksityisellä, julkisella tai muulla sektorilla. Tai kuinka moni työllistymisestä tai uusista työpaikoista on toistaiseksi voimassa olevia, määräaikaista tai osa-aikaista.

Väli- ja loppuraportoinnit:

- Väli- ja loppuraportointiin lisätään arviointikysely (esim. kerran vuodessa), jossa hankkeen toteuttaja (ml. ohjausryhmä) antaa arvion hankkeen tavoitteiden saavuttamisesta ja toteutuksesta (korvaa aiemmin ulkoisen arvioinnin tekemät kyselyt).
- Toinen vaihtoehto edelliselle on sisällyttää väli- ja loppuraporttiin strukturoituja kysymyksiä, joissa hankkeen toteuttaja arvioi hankkeen toteutusta mittariston avulla sanallisen kuvauksen lisäksi.

Osallistujatason seuranta:

- Osallistujapalaute: OPAL-palautejärjestelmän hyödyntämien niin, että vapaavalintaisiin kouluttajakohtaisiin kysymyksiin (10 kysymystä) laadittaisiin ESR-hankkeille kohderyhmäkohtaiset palautekysymykset. Yhteisten taustakysymysten ohella kaikissa hankkeissa kerättäisiin kohderyhmäkohtaista palautetta.
- Laadullisen vaikuttavuuden mittariston kehittäminen ja käyttöönotto. Itsearviointeihin perustuvat ennen – jälkeen arviot (indikaattorit mittaisivat esim. voimaantumista).
- Työmarkkinoille sijoittumisseuranta (bruttovaikutus) 3 ja 6 kk hankkeessa päättämisen jälkeen URA:sta (voidaan arvioida työttömistä työnhakijoita ja estimoimalla eirekisteristä olevista) tai käyttämällä Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoa (tieto saadaan kahden vuoden viiveellä) (ks. Sihto, Tuomaala, Sardar 2012). Sijoittumisseurantaa kehitetään niin, että seuranta voidaan eriyttää eri kohderyhmien ja osallistujien taustatietojen mukaan tai hanketyypeittäin.

Hanketason ja osallistujatason tietoa on mahdollista yhdistää projektitunnusten avulla sekä hyödyntää alue-, toimintalinja- ja ohjelmatason arvioinnissa. Korostettava on myös seuranta- ja arviointitiedon parempaa hyödyntämistä sekä palautetta hanketoimijoille.

Tässä raportissa on tuotu esille hankkeissa saatuja kokemuksia arvioinnin ja seurannan kehittämiseksi. Ehdotukset ja suositukset jäävät raportissa pääsääntöisesti yleiselle tasolle, koska yksityiskohtaisempi indikaattoritasoisten ehdotusten tekeminen edellyttäisi tarkem-

paa arviointi- ja tutkimustiedon hyödyntämistä sekä tulevan ohjelmakauden tarkennettuja tavoitteita.

Lähteet

- Aho, S., Kunttu, S. (2001) Työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuuden tutkiminen rekisteriaineistojen avulla. Menetelmäkehittelyä ja 1994–1997 toteutettuja toimia koskevia tuloksia. Työpoliittinen tutkimus Nro 233. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, S., Koponen, H. (2005) Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden seuranta. Tutkimus rekisteriaineistosta vuosilta 1997–2003. Työpoliittinen tutkimus 281. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, S., Koponen, H. (2007) Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden seuranta II. Tutkimus rekisteriaineistosta vuosilta 2002–2005. Työpoliittinen tutkimus 324. Työministeriö, Helsinki.
- Aro, T., von Hertzen, N., Jalava, J., Virtanen, P., Niittyniemi, J. (2007) Yksilöt ja ESR-projektien työllisyyspolut. Selvitys työhallinnon työttömille suunnattujen ESR-projektien yksilöpohjaisesta työllisyysvaikuttavuudesta. Net Effect Oy. ESR-tutkimukset ja selvitykset -sarja; 11/07. Työministeriö.
- Hämäläinen, K., Tuomala, J. (2006) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus 315. Työministeriö, Helsinki.
- Jolkkonen, A., Kurvinen, A. (2012a) ESR-rahoitteiset työllisyys Hankkeet Pohjois-Karjalassa – toimintalinjan 2 hankkeiden arviointia. . Spatia 1/2012). Julkaisu pdf-versiona osoitteessa: <http://www.uef.fi/spatia/julkaisut>
- Jolkkonen, A., Kurvinen, A. (2012b) Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto aluetasolla ja ESR-hanketoiminnan merkitys – esimerkkinä Pohjois-Karjala. Työpoliittisessa aikakauskirja 2/2012. <http://www.tem.fi/files/33324/jolkkonenkurvinen.pdf>
- Kurvinen, A. (toim.) (2007) Työllisyyttä paikallisin voimin – Pohjois-Karjalan Työpooli -projektin ja sen tulosten arviointia. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja. N:o 5/2007.
- Mäkinen, A-K., Uusikylä, P. (toim.) Tiedosta – arvioi – paranna. Itsearviointi ESR-projektien kehittämisen välineenä. Työministeriö.
- Okkeri, J. (2011) OPAL-järjestelmän yleiskuvaus 2011. Työ- ja elinkeinoministeriö 19.4.2011.
- Pääkkönen, P. (2012) ARVI. Sähköinen koulutuspalautte. TEM:n koulutusmateriaaleja (julkaisematon). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Ryytänen, A. (2011) Vaikuttavuuden mittaaminen ESR-toiminnassa. Rakennerrahastojen uutiskirje 10/11. 20.11.2011, s. 8–9.
- Sihto, M., Tuomaala, M., Sardar, P. (2012) Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2010. TEM-analyysijä 42/2012.
- Silander, M., Välimaa, J. (1999) Tavoite 6 –ohjelman ESR-toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen. ESR-julkaisut. Työministeriö, Helsinki.
- Tempo Economics Oy, Ramboll Management Consulting (2010) Vuosina 2007–2013 toteutettavan Manner-Suomen ESR-ohjelman toimeenpanon arviointi. Ohjelman tulokset ja vaikutukset toimintalinjatasoisten ja ohjelmatasoisten indikaattorien valossa. Ohjelman ja sen toimintalinjojen toimeenpanon arviointi. Arviointiraportti 21.6.2010.
- Tempo Economics Oy, Ramboll Management Consulting (2011) Vuosina 2007–2013 toteutettavan Manner-Suomen ESR-ohjelman toimeenpanon arviointi. Ohjelman tulokset ja vaikutukset toimintalinjatasoisten ja ohjelmatasoisten indikaattorien valossa. Ohjelman ja sen toimintalinjojen toimeenpanon arviointi. Arviointiraportti, kevät 2011.
- Tuloksekas työllistäminen -hankkeen kehittämissuunnan kokouksen muistio 20.9.2012. (julkaisematon)

Kysely Itä-Suomen ESR-hankkeille

Kokemukset nykyisestä EURA-seurannasta

1. EURA-seurantaan kerätään hankkeen toimintoja ja hankkeeseen osallistuvia henkilöitä kuvaavia tietoja. Kuinka tärkeinä pidät seuraavia projektiin osallistujia kuvaavia tietoja OMAN HANKKEENNE NÄKÖKULMASTA? *

	Ei lainkaan tärkeä	Ei kovin tärkeä	Jonkin verran tärkeä	Tärkeä	Erittäin tärkeä
Hankkeessa aloittaneiden määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeessa aloittaneiden työmarkkina-asema ennen projektia	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeessa aloittaneiden ikä	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeessa aloittaneiden sukupuoli	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeessa aloittaneiden koulutustaso	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeessa aloittaneiden heikko työmarkkina-asema (maahanmuuttajat, vähemmistöt, vammaiset ja muut heikossa asemassa olevat)	☐	☐	☐	☐	☐
Projektin keskeyttäneiden henkilöiden työmarkkina-asema	☐	☐	☐	☐	☐
Projektin päättäneiden työmarkkina-asema projektin jälkeen	☐	☐	☐	☐	☐
Suoritettut tutkinnot ja osatutkinnot	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutus- ja henkilötöypäivät	☐	☐	☐	☐	☐
Lyhytkestoisissa toimenpiteissä aloittaneet	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedotustilaisuuksiin osallistuneet	☐	☐	☐	☐	☐

2. Miten hankkeessanne on määritelty luokka "muut heikossa asemassa olevat"? Kuvaile ketkä hankkeessa aloittaneista henkilöistä lasketaan tähän luokkaan?

3. Kuinka hyvin edellä luetellut kriteerit (ikä, sukupuoli, työmarkkina-asema ja koulutus) kuvaavat hankkeeseen osallistuvia henkilöitä ja heidän palvelutarpeitaan? Mitä kriteereitä tulisi mielestäsi em. lisäksi käyttää?

4. Kuinka hyvin EURA-seurantaan kerätyt koulutus- ja henkilötöypäivät kuvaavat hankkeenne toimintoja ja palveluja? *

	Heikosti	Melko heikosti	Ei heikosti eikä hyvin	Melko hyvin	Hyvin
Lähiopetuspäivät	☐	☐	☐	☐	☐
Etäopetuspäivät	☐	☐	☐	☐	☐
Tukityöllistämispäivät	☐	☐	☐	☐	☐
Ohjaus- ja konsultointipäivät	☐	☐	☐	☐	☐

5. Mitä hankkeenne tuottamia/hankkimia palveluja edellä luetellut koulutus- ja henkilötöypäivät eivät tavoita, mutta jotka olisivat tärkeitä kuvattaessa hankkeen toimintoja?

6. Kuinka tärkeinä pidät seuraavia hankkeenne osallistujia koskevia tavoitteita? *

Ei lainkaan tärkeä	Ei kovin tärkeä	Jonkin verran tärkeä	Tärkeä	Erittäin tärkeä
--------------------	-----------------	----------------------	--------	-----------------

Työllistyminen avoimille työmarkkinoille	☐	☐	☐	☐	☐
Yrittäjäksi ryhtyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työllistyminen tuetusti	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutukseen siirtyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työttömyyden katkaiseminen	☐	☐	☐	☐	☐
Voimaantumisen ja osallisuuden vahvistaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Elämänhallinnan lisääminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työkyvyn selvittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Eläkemahdollisuuksien selvittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐

7. Kuinka tärkeänä pidät seuraavia EURA-seurantaan kerättäviä organisaatioita ja työllisyysvaikutuksia kuvaavia tietoja hankkeenne kannalta? *

	E lainkaan tärkeä	Ei kovin tärkeä	Jonkin verran tärkeä	Tärkeä	Erittäin tärkeä
Projektiin mukaan tulleiden yritysten määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Mukaan tulleiden yritysten koko (henkilöstömäärä)	☐	☐	☐	☐	☐
Projektiin mukaan tulleiden muiden organisaatioiden määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Uusien työpaikkojen määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Uusiin työpaikkoihin työllistyneiden naisten määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Uusien yritysten määrä	☐	☐	☐	☐	☐
Uusista yrityksistä naisten perustamia	☐	☐	☐	☐	☐

8. Mitä mieltä olet seuraavista EURA-seurantaan liittyvistä hankkeen tuloksellisuuden mittaamista koskevista väittämistä? *

	Eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Samaa mieltä
Projektin päättäneiden henkilöiden työmarkkina-asema kuvaa hyvin projektimme tulosta	☐	☐	☐	☐	☐
Projektin päättäneiden henkilöiden työmarkkina-aseman jaottelu (työssä avoimilla työmarkkinoilla, työssä muualla, työttömänä, työelämän ulkopuolella) on meille selkeä	☐	☐	☐	☐	☐
Määrittely, ketkä osallistujista ovat keskeyttäneet tai päättäneet projektin, on meille selkeä	☐	☐	☐	☐	☐
Suoritetut tutkimukset ja osatutkimukset kuvaavat hyvin projektimme tulosta	☐	☐	☐	☐	☐
Suoritettujen tutkimusten ja osatutkimusten määrittely on meille selkeä	☐	☐	☐	☐	☐
Uusien työpaikkojen ja yritysten määrä kuvaa hyvin hankkeemme vaikutuksia	☐	☐	☐	☐	☐
Uusien työpaikkojen määrittely on meille selkeä	☐	☐	☐	☐	☐

9. Mitkä asiat tai mittarit kuvaisivat hankkeenne tuloksellisuutta parhaiten?

10. Olisiko hankkeenne mahdollista koota hankkeeseen osallistujista sijoittumistiedot kolmen tai kuuden kuukauden kuluttua siitä, kun osallistujat ovat päättäneet hankkeesta?

11. Voiko projekin myötävaikutuksella syntynyt uusi työpaikka mielestäsi olla? *

	Kyllä	Ei	Joissakin tilanteissa kyllä
Toistakseen voimassa oleva työsuhde	☐	☐	☐
Määräaikainen työsuhde, alle 3 kk	☐	☐	☐
Määräaikainen työsuhde, 3 kk tai pidempi	☐	☐	☐
Osa-aikainen työsuhde, alle 18 tuntia viikossa	☐	☐	☐
Osa-aikainen työsuhde, 18 tuntia tai enemmän viikossa	☐	☐	☐
Palkkatukityö yksityisellä työnantajalla	☐	☐	☐
Palkkatukityö julkisella työnantajalla	☐	☐	☐
Palkkatukityö järjestöissä	☐	☐	☐
Yrittäjä	☐	☐	☐
Osuuskuntayrittäjä tai muu itsensä työllistäjä	☐	☐	☐
Muu, mikä?	☐	☐	☐

12. EURA-seurannassa kerätään määrällistä tietoa projektiin mukaan tulleista yrityksistä. Missä määrin hankkeenne ja toimintaan mukaan tulleiden yritysten välisessä yhteistyössä on kyse? *

	Ei lainkaan	Melko vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Erittäin paljon
Työntekijöiden rekrytoinnista työnantajan tarpeisiin	☐	☐	☐	☐	☐
Työpaikan luomisesta	☐	☐	☐	☐	☐
Pilevien työvoimatarpeiden etsimisestä	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeen osallistujien työllistamisestä	☐	☐	☐	☐	☐
Oppisopimuskoulutuksesta	☐	☐	☐	☐	☐
Työnantajan tarpeista lähtevästä täsmäkoulutuksesta	☐	☐	☐	☐	☐

Tiedonvälityksestä

Muusta yhteistyöstä, mistä?

13. Millä tavalla hankkeessanne on määritelty uusi työpaikka? Kuvaile millaiset työpaikat ilmoitatte uusina työpaikkoina?

14. EURA-seurannassa kerätään määrällistä tietoa projektiin mukaan tulleista organisaatioista. Missä määrin hankkeen ja toimintaan mukaan tulleiden organisaatioiden välisessä yhteistyössä on kyse? *

	Ei lainkaan	Melko vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Erittäin paljon
Osallistujien valinnasta/rekrytoinnista	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujien työllistamisestä	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujien kouluttamisesta	☐	☐	☐	☐	☐
Neuvonnasta	☐	☐	☐	☐	☐
Asiantuntija-avusta	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteisen hankkeen suunnittelusta tai toteutuksesta	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteisen koulutuksen järjestämisestä	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteisistä kehittämistoimista	☐	☐	☐	☐	☐
Rahoituksesta	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedonvälityksestä	☐	☐	☐	☐	☐
Muusta yhteistyöstä, mistä? <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

15. Mitkä ovat on hankkeenne varsinaiset kohderyhmät?

16. Mitkä ovat hankkeenne välilliset kohderyhmät?

17. Miten EURA-seurannan seurantalomake soveltuu hankkeenne kohderyhmille?

18. Tulisiko ESR-osarahoitteisiin työllisyys-hankkeisiin osallistujille olla yhtenäinen ja vertailukelpoinen palautekysely? *

Kyllä

Ei, miksi?

Kokemukset OPAL-palautteesta

19. Oletteko käyttäneet hankkeessa Opal -opiskelijapalautetta? *

Kyllä

Ei (voit siirtyä seuraava-painikkeella kysymykseen 25)

20. Kuinka hyvin Opal-palautte soveltuu hankkeenne osallistujien palautteeksi? Arvioi seuraavien osallistujia koskevien kysymysten soveltuvuutta hankkeenne kannalta.

	Heikosti	Melko heikosti	Ei heikosti eikä hyvin	Melko hyvin	Hyvin
Koulutukseen hakeutumisen syy	☐	☐	☐	☐	☐
Tilanne työmarkkinoilla koulutuksen alkaessa	☐	☐	☐	☐	☐
Tilanne työmarkkinoilla koulutuksen päättyessä	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujan työllistyminen	☐	☐	☐	☐	☐

21. Arvioi seuraavien ammatillisen koulutuksen kysymysten soveltuvuutta hankkeenne palautteena?

	Heikosti	Melko heikosti	Ei heikosti eikä hyvin	Melko hyvin	Hyvin
Oppimisympäristöä koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutuksen toteutusta ja sisältöä koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐

Ammattitaidon kehittymistä koskevat kysymykset

Työpaikoilla tapahtuvaa oppimista koskevat kysymykset

22. Arvioi seuraavien ohjaavan koulutuksen kysymysten soveltuvuutta hankkeenne palautteena?

	Heikosti	Melko heikosti	Ei heikosti eikä hyvin	Melko hyvin	Hyvin
Oppimisympäristöä koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutuksen toteutusta ja sisältöä koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutuksen hyötyjä ja jatkosuunnitelmia koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐
Maahanmuuttajakoulutusta koskevat kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐

23. Kuinka Opal-palautetta käsitellään hankkeessanne? Saatteko yhteenvedot välipalautteesta tai päättöpalautteesta ja kuinka usein?

24. Mistä teemoista/ asioista toivoisit saavasi osallistujilta palautetta, jota nyt ei kuulu Opal-palautteeseen? Millaisia kysymyksiä toivoisit osallistujille esitettävän?

Hankkeessa toteutettu seuranta

25. Kerätäänkö hankkeessanne EURA-seurannan ohella muuta seuranta- ja arviointitietoa? Mitä välineitä siinä käytetään? *

Voit merkitä kunkin arvioitavan asian kohdalla kaikki ne välineet, joilla seuranta tehdään.

	Paperiset lomakkeet	Sähköiset lomakkeet (Excel, word ym.)	Tietokanta-ohjelmat	Projektipäiväkirjat	Muu	Ei kerätä
Osallistujia koskevia määrällisiä tietoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujia koskevia laadullisia tietoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujapalautetta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Asiakas- tai ohjausprosessin seuranta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Projektin tarjoamia palveluja/ toimenpiteitä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muihin palveluihin ohjausta koskevaa tietoa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sidosryhmäyhteistyötä koskevaa tietoa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tyonantajayhteistyötä koskevaa tietoa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistujien jatkopolkujen seurantatietoa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muuta seuranta- tai arviointitietoa, mitä? <input style="width: 150px;" type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26. Millaisia asioita hankkeen oma seuranta tai arviointi sisältää? Millaisia sähköisiä tai muita välineitä niissä käytetään?

27. Jos hankkeessanne on käytössä oma asiakaspalautekysely, niin kenelle kysely on kohdennettu, mitä asioita kysely sisältää ja kuinka usein kysely on toteutettu?

Seuranta- ja arviointitiedon hyödyntäminen

28. Miten hankkeessanne hyödynnetään projektin seuranta- tai arviointitietoa ja mille tahoille tietoa välitetään? *

Voit valita kaikki ne tahot, joille seuranta- tai arviointitietoa välitetään.

	Projekti-henkilöstö	Emo-organisaatio	Rahoittaja	Ohjausryhmä	TE-toimisto	Sidosryhmät	Osallistujat	Muu	Ei tehdä
EURA-seurannan tiedot	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Muu osallistuja koskeva tieto	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Opal-palaute	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muu osallistujapalaute	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väli- ja loppuraportit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hankkeen itsearviointi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkoinen arviointi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muuta tietoa, mitä?	<input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vapaa palaute & taustatiedot

29. Projektin nimi?

30. Projektikoodi? *

31. Projektin aloitus- ja päättymisaika?

32. Kyselyyn vastaaja?

- Projektipäällikkö tai hankevastaava
 Projektiassistentti, - suunnittelija tai vastaava
 Projektisihteeri
 Muu projektihenkilöstöön kuuluva

33. Mitä terveisiä haluaisit välittää EURA-seurannan ja Opal-palautteen kehittäjille? Miten toivoisit seurantoja kehitettävän seuraavalle ohjelmakaudelle?

Lähetä

Kiitos !

TIIVISTELMÄ EURA2007 -JÄRJESTELMÄN SEURANTAINDIKAATTOREISTA**1. SEURANTAKAUSI****2. PROJEKTIN PERUSTIEDOT**

- Nimi
- Ohjelma
- Ohjelman osio
- Toimintalinja
- Projektityyppi: 1. Projekti, jossa on henkilöitä mukana ja 2) projekti, jossa ei ole henkilöitä mukana.
- Vastuuviranomainen
- Aloitus- ja päättymispäivämäärä

3. PROJEKTIN TOTEUTTAJAN TIEDOT**4. LOMAKKEEN TÄYTTÄJÄN TIEDOT****5. HENKILÖITÄ KUVAAVAT TIEDOT****5.1 Aloittaneiden henkilöiden työmarkkina-asema ennen projektia**

- Aloittaneet yhteensä
joista naisia¹
- Työssä avoimilla työmarkkinoilla (ml. yrittäjät) yhteensä
 - Työssä olevista yrittäjinä
- Työssä muualla kuin avoimilla markkinoilla
- Työttömänä yhteensä
 - Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä
- Työelämän ulkopuolella
 - Työelämän ulkopuolella olevista koulutuksessa tai opiskelemassa

5.2 Aloittaneiden ikä

- Aloittaneista 15–24 -vuotiaita
- Aloittaneista 25–44-vuotiaita
- Aloittaneista 45–54-vuotiaita
- Aloittaneista 55–64-vuotiaita
- Aloittaneista yli 64-vuotiaita

¹ Kohdissa 5.1-5.4 jokaisesta indikaattorista ilmoitetaan erikseen: joista naisia.

5.3 Aloittaneiden koulutustaso, aloittaneista henkilöistä

- Perusasteen koulutus
- Keski-asteen koulutus
- Keskiasteen jälkeinen koulutus, joka ei ole korkea-asteen koulutusta
- Korkea-asteen koulutus

5.4 Aloittaneista henkilöistä heikossa työmarkkina-asemassa olevia, aloittaneista henkilöistä

- Maahanmuuttajia
- Vähemmistöjä
- Vammaisia
- Muita heikossa asemassa olevia

5.5 Lyhytkestoisissa toimenpiteissä aloittaneet

- Lyhytkestoisiin toimenpiteisiin käytetty aika (päivinä)

5.6 Tiedotustilaisuuksiin osallistuneet

5.7 Projektin keskeyttäneiden henkilöiden työmarkkina-asema

- Projektin keskeyttäneet yhteensä joista naisia²
- Työssä avoimilla työmarkkinoilla (ml yrittäjät)
 - Työssä olevista yrittäjinä
- Työssä muualla kuin avoimilla työmarkkinoilla
- Työttömänä
 - Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä
- Työelämän ulkopuolella
 - Työelämän ulkopuolella olevista koulutuksessa tai opiskelemassa

5.8 Projektin päättäneiden henkilöiden työmarkkina-asema projektin jälkeen

- Projektin päättäneet yhteensä
- Työssä avoimilla työmarkkinoilla (ml yrittäjät)
 - Työssä olevista yrittäjinä
- Työssä muualla kuin avoimilla työmarkkinoilla
- Työttömänä

² Kohdissa 5.7-5.9 jokaisesta indikaattorista ilmoitetaan erikseen: joista naisia.

- Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä
- Työelämän ulkopuolella
 - Työelämän ulkopuolella olevista koulutuksessa tai opiskelemassa

5.9 Suoritetut tutkinnot ja osatutkinnot

- Suoritetut tutkinnot yhteensä
- Suoritetut osatutkinnot yhteensä

5.10 Koulutus- ja henkilötyöpäivät

- Koulutus- ja henkilötyöpäivä yhteensä
 - Joista lähiopetuspäiviä
 - Joista etäopetuspäiviä
 - Joista tukityöllistämispäiviä
 - Joista ohjaus- ja konsultointipäiviä
 - Joista muita henkilötyöpäiviä

6. ORGANISAATIOITA KUVAAVAT TIEDOT

6.1 Projektiin mukaan tulleet yritykset yhteensä

Yritysten lukumäärä, joissa on henkilöstöä

- Alle 5 henkilöä
- 5-9 henkilöä
- 10-19 henkilöä
- 20-49 henkilöä
- 50-99 henkilöä
- 100-249 henkilöä
- 250-499 henkilöä
- 500 henkilöä tai yli

6.2 projektiin mukaan tulleet muut organisaatiot (lkm)

7. TYÖLLISYYSVAIKUTUKSET

7.1 Uusien työpaikkojen määrä

- Uusiin työpaikkoihin työllistyneiden naisten määrä

7.2 Uusien yritysten määrä

- Uusista yrityksistä naisten perustamia

TAUSTAKYSYMYKSET (kaikille yhteiset)

1. Sukupuoli
1. Nainen 2. Mies
2. Äidinkieli
1. Suomi 2. Ruotsi 3. Jokin muu
3. Ikä vuosina
1. alle 25 2. 25-34 3. 35-44 4. 45-54 5. 55-
4. Koulutus: Korkein tutkinto, jonka olet suorittanut ennen tätä koulutusta
2. Kansa-, kansalais-, perus- tai keskikoulu ; 2. lukio/ylioppilastutkinto ; 3. Ammatillinen tutkinto tai opistoaste, 4. Ammattikorkeakoulu , 5. Yliopisto, 6. Muu
5. Koulutukseen hakeutumisen syy
1. Ammatin hankkiminen 2. Ammatin vaihtaminen 3. Ammattitaidon kehittäminen 4. Muu peruste
6. Tilanteeni työmarkkinoilla koulutuksen alkaessa
1. Työssä toisen palveluksessa 2. Työssä yrittäjänä 3. Muussa koulutuksessa 4. Työtön 5. Muu tilanne
7. Tilanteeni työmarkkinoilla koulutuksen päättyessä. Tiedossani on
1. Pysyvä työpaikka 2. Määräaikainen työpaikka 3. Harjoittelupaikka 4. Ryhdyn yrittäjäksi
5. Aloitan toisen koulutuksen 6. Olen työtön 7. Muu tilanne (työmarkkinoiden ulkopuolella esim. varusmiespalvelus, lastenhoito yms.)
8. Vastaa tähän kysymykseen vain, jos valitsit edellisessä kysymyksessä jonkin vaihtoehdoista 1-4.
4. Jos sinulle on varmistunut työpaikka, liittykö se saamaasi työvoimakoulutukseen
1. Kyllä, täysin 2. Kyllä, osittain 3. En osaa sanoa 4. Ei lainkaan
9. (Vastaa tähän kysymykseen vain, jos valitsit kysymyksessä 7 vaihtoehdon 6 "Olen edelleen työtön") Milloin arvioit saavasi työpaikan?
(1. Kuukauden sisällä koulutuksesta 2. Kahden kuukauden sisällä koulutuksesta 3. Kolmen kuukauden sisällä koulutuksesta 4. Kuuden kuukauden sisällä koulutuksesta 5. Myöhemmin)

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN KYSYMYKSET

Kysymyksiin 10. – 27. vastataan vaihtoehdoilla:

1. Huonosti 2. Välttävästi 3. Tyydyttävästi 4. Hyvin 5. Erinomaisesti

OPPIMISYMPÄRISTÖ

10. Välineet, tarvikkeet, tilat ja oppimateriaalit ovat vastanneet koulutuksen vaatimuksia
11. Opettajien ja opiskelijoiden vuorovaikutus on mielestäni sujunut
12. Olen saanut kouluttajalta/kouluttajilta tarvitsemaani ohjausta ja palautetta

KOULUTUKSEN TOTEUTUS JA SISÄLTÖ

13. Koulutuksen tavoitteet on käyty läpi opiskelun alkuvaiheessa
14. Oppimistarpeeni, aikaisempi koulutus ja työkokemus on otettu huomioon henkilökohtaista opiskelusuunnitelmaani laadittaessa
15. Henkilökohtainen opiskelusuunnitelmani on toteutunut tavoitteiden mukaisesti
16. Saamani oppimistehtävät ovat tukeneet oppimistavoitteiden saavuttamista

17. Kouluttajan/kouluttajien asiantuntemus ja ammattitaito ovat vastanneet koulutuksen vaatimuksia
18. Koulutuksen aikana saamani lisäohjaus esim. tukiopetus on toteutunut
(Vastaa kysymykseen vain, jos olet tarvinnut lisäohjausta)
19. Koulutus on antanut valmiudet osallistua näyttökokeisiin
(Vastaa kysymykseen vain, jos koulutuksen tavoitteena oli tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen)

AMMATTITAIIDON KEHITTYMINEN

20. Koulutus kokonaisuutena on lisännyt ammattitaitoani
21. Voin hyödyntää koulutuksessa oppimaani työelämässä

TYÖPAIKOILLA TAPAHTUVA OPPIMINEN

(Vastaa kysymyksiin vain, jos koulutukseen sisältyi työssäoppimista työpaikassa)

22. Työssäoppimisen sisältö ja tavoitteet sovittiin yhteisesti opiskelijan, kouluttajan ja työnantajan kesken
23. Työssäoppiminen oli järjestetty työpaikalla mielestäni
24. Työssäoppimisen aikana työnantajalta/työpaikkaohjaajalta saamani ohjaus oli hoidettu
25. Työssäoppimisen aikana kouluttajalta saamani ohjaus ja tuki oli hoidettu
26. Työssäoppimisjakson aikana saamani työtehtävät ovat tukeneet oppimistani

YLEISARVIO KOULUTUKSESTA

27. Miten arvioit koulutuksen onnistuneen kokonaisuutena

YLEISIÄ MIELIPITEITÄ KOULUTUKSESTA JA TÄSMENNYKSIÄ VASTAUKSIISI

28. Vapaamuotoinen teksti, enintään 1900 merkkiä

KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN LISÄKYSYMYKSET

- Koulutuksen järjestäjä voi lisätä kyselyyn omia lisäkysymyksiä, enintään 10 kpl.

VALMENTAVAN KOULUTUKSEN KYSYMYKSET

Kysymyksiin 10. – 26. vastataan vaihtoehdoilla:

1. Huonosti 2. Välttävästi 3. Tyydyttävästi 4. Hyvin 5. Erinomaisesti

OPPIMISYMPÄRISTÖ

10. Välineet, tarvikkeet, tilat ja oppimateriaalit ovat vastanneet koulutuksen vaatimuksia
11. Opettajien ja opiskelijoiden vuorovaikutus on mielestäni sujunut
12. Olen saanut kouluttajalta/kouluttajilta tarvitsemaani ohjausta ja palautetta
13. Minua on kannustettu ja tuettu koulutuksen aikana

KOULUTUKSEN TOTEUTUS JA SISÄLTÖ

14. Koulutuksen tavoitteet on käyty läpi opiskelun alkuvaiheessa
15. Oppimistarpeeni, aikaisempi koulutus ja työkokemus on otettu huomioon koulutuksessa
16. Koulutuksessa on otettu huomioon opiskelijoiden henkilökohtaiset erityistarpeet
17. Kouluttajan/kouluttajien asiantuntemus ja ammattitaito ovat vastanneet koulutuksen vaatimuksia
18. (Vastaa kysymykseen vain, jos olet tarvinnut lisäohjausta)
Koulutuksen aikana saamani lisäohjaus esim. tukiopetus on toteutunut

KOULUTUKSEN HYÖDYT JA JATKOSUUNNITELMA

19. Opiskelutaitoni ovat lisääntyneet koulutuksen aikana
20. Koulutus on lisännyt haluani opiskella uusia asioita

21. Koulutus on lisännyt mahdollisuuksia ammatin löytymiseen
22. Koulutuksen tavoitteet ovat toteutuneet kohdallani
23. Tietoni suomalaisesta yhteiskunnasta ovat parantuneet koulutuksen aikana (vain maahanmuuttajakoulutus)
24. Koulutus on helpottanut sopeutumistani suomalaiseen yhteiskuntaan (vain maahanmuuttajakoulutus)
25. (Vastaa kysymykseen vain, jos Sinulle on laadittu koulutuksen jälkeinen jatkosuunnitelma)
Jatkosuunnitelma on selkeyttänyt elämäntilannettani ja urasuunnitteluani

YLEISARVIO KOULUTUKSESTA

26. Miten arvioit koulutuksen onnistuneen kokonaisuutena

MIELIPITEITÄ KOULUTUKSESTA JA TÄSMENNYKSIÄ VASTAUKSIISI

27. Vapaamuotoinen teksti, enintään 1900 merkkiä

KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN LISÄKYSYMYKSET

- Koulutuksen järjestäjä voi lisätä kyselyyn omia lisäkysymyksiä, enintään 10 kpl.